

פרשת זכור ופורים

עמלק - ראש הטומאה שמחייטו מנלה את ראש הקדושה

"זכור את אשר עשה לך עמלק". מצוות זכירת עמלק. עניין מחיית עמלק הוא עמוק ופנימי. עמלק ימ"ש הינו האוייב הגדול ביותר של עם ישראל לאורך כל הדורות. הוא עומד בראש הטומאה, לעומת המתואר אצל ישראל - "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו", מתואר על עמלק - "ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד". הוא מכוון כנגד הראש, הראשית. ממילא, המאבק עם עמלק בא לחשוף את הראש והשורש של הקדושה. שכידוע, זה לעומת זה עשה אלוקים, ואם עמלק הוא הראש של הטומאה, הרי שהכוח הנלחם בו הוא הראש של הקדושה. ללמדך, שבימים קדושים אלו, ימי הפורים, ימי מחיית עמלק, אנו זוכים להיחשף אל הראש והשורש של הקדושה, קדושתם של ישראל.

מחיית עמלק איננה רק הריגת זרע עמלק, אלא גם מחיקה מוחלטת של כל מהותו וכל מה שהוא ביטא בעצם מציאותו. יש להבין, המאבק מול עמלק הוא מאבק רוחני עמוק מאוד, וממילא הניצחון עליו הוא ניצחון רוחני. עמלק כפר בעצם קדושתם של ישראל, וממילא מחיית עמלק באה לידי ביטוי באמצעות חשיפה חזקה ועוצמתית של קדושת ישראל, המוחה לחלוטין את שורשו וטענתו של עמלק. בעצם היותנו מגלים בכל עוז ותוקף את קדושת ישראל אנו למעשה מוחים את עמלק ולא משאירים לטענתו שדיר ופליט. אם כן, **הקדושה המתגלית בחג הפורים, היא בעצמה האויב הגדול ביותר של עמלק**, המנסה בכל כוחו להסתיר את הקדושה ואת התגלותה בעולמות.

הפנישה הראשונה של ישראל ועמלק במדבר

כדי להבין יותר את משמעות חג הפורים ומצוותיו, ואת הסוד העמוק ומופלא שעומד ביסוד כל סיפור המגילה ותקופת מרדכי ואסתר,

צריכים אנו לשוב אחורה, אל ההופעות הקדומות יותר על במת ההיסטוריה של עמלק, בזמן יציאת מצרים, וממנו נלמד על מהותה של קליפה קשה זו, קליפת עמלק. כך היא המידה, מהות קליפת עמלק היא אחת, ובכל דור ודור מופיעה מחדש, בדמויות שונות ובנסיבות שונות, אך בכלן יש את אותה מהות ארסית ומסוכנת, - העמלקיות.

נתבונן בפרשה הראשונה שאנו רואים את עמלק תוקף את ישראל. התורה מתארת את עם ישראל לאחר קריעת ים סוף: "וַיִּסְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיַּחֲנוּ בְּרַפְדִּים וְאִין מִיַּם לְשֵׁתֵת הָעָם. וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תָּנוּ לָנוּ מִיַּם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה תִּרְיִבוֹן עִמָּדִי מַה תִּנְסוֹן אֶת ה'. וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלְךְן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לָמָּה זֶה הֵעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַמִּית אֹתֵינוּ וְאֶת בְּנֵינוּ וְאֶת מִקְנֵינוּ בַצָּמָא". אם כן, עם ישראל צמא למים, והוא מבקש לשתות, ומתוך כעסו מוסיף ורב עם משה. ואז, משה צועק לה' והקב"ה אומר לו - "עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתְךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטֶּחַךְ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ. הֲנִי עֹמֵד לִפְנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בַּחֲרֹב וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל".

לאחר סיום המקרה, מסיימת התורה את הפרשיה הזו בפסוק זה - "וַיִּקְרָא שָׁם הַמָּקוֹם מִסֵּה וּמְרִיבָה עַל רֵיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין". ובפסוק הבא, מיד לאחר שאלת 'היש ה' בקרבנו אם אין', באה התורה ומספרת לנו - "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים". ביאת עמלק באה מיד לאחר שאלה זו, שאלת היש ה' בקרבנו אם אין. כבר מדברי חז"ל אנו מוצאים שיש קשר עמוק בין שאלה זו ובין עמלק. למעשה, חז"ל מלמדים אותנו שהקב"ה הביא את עמלק כדי לענות לישראל תשובה על שאלה זו. וזו לשונם: "אמר להן הקב"ה - כך הרהרתם 'היש ה' בקרבנו', חייכם, הריני מודיע לכם, לכך - ויבא עמלק". הווה אומר, עמלק הוא שליח מלמעלה לתת לישראל

מענה לשאלתם אם ה' בקרבם אם אין. זהו העומק הפנימי לשמו נברא עמלק - עמלק בא לעולם כדי לגרום לישראל לקבל את התשובה לשאלה "היש ה' בקרבנו אם אין".

בקשת ישראל למים - 'כיסוי' לשאלה עמוקה יותר

כדי שנוכל להבין כל זאת, נעיין ראשית כל בפרשיה זו, בה טענו ישראל למים. והנה הדבר תמוה - הלא בני ישראל בסך הכל בקשו מים לשתות, ומפני מה התורה הופכת את בקשה זו לטענה "היש ה' בקרבנו אם אין"? וכי הם שאלו האם ה' בקרבם או לא?? בסך הכל הם היו צמאים, ומדוע התורה הפכה זאת לשאלה כל כך מהותית וקשה?!

אמת, אין מקרא יוצא מידי פשוטו. אכן ישראל בקשו מים. אלא שהתורה בא ללמד אותנו שמאחורי בקשה זו הסתתרה שאלה עמוקה ופנימית יותר. שאלה זו נוקבת ויורדת לעומק הקשר בין ישראל לה' - "היש ה' בקרבנו אם אין". בקשת המים הייתה דרך לבטא שאלה פנימית ועמוקה יותר, הנוגעת למערכת היחסים בין קוב"ה ועם ישראל. למעשה, אנו יכולים לשים לב לכך מעצם העובדה שבקשת המים לא באה בצורה עניינית ופשוטה, אלא כניסיון, בו הם ניסו את ה'. "על נסותם את ה' לאמר", וכדברי משה - "מה תריבון עמדי מה תנסון את ה'". ישראל באו לנסות את ה' בבקשת המים, ובאמצעות ניסיון זה לבחון האם ה' בקרבנו אם אין.

אם כן, צריכים אנו להבין מה עומק שאלה זו, שאלת "היש ה' בקרבנו אם אין", וכיצד היא באה לידי ביטוי בעצם בקשת המים על ידי ישראל. באופן זה נוכל בעזרת ה' להבין את מהותו של עמלק, באשר הוא נועד כדי להביא את ישראל לקבל תשובה לשאלה זו. למעשה, בפרשיה קטנה זו גנוז כל העומק המופלא של קדושת פורים, הזורחת ומאירה

באור יקרות ומטמיעה בקרבנו את התשובה לשאלה האדירה הזו - "היש ה' בקרבנו אם אין". ואכן, אף על פי ששם שמים מוסתר במגילה, פורים מלא באור אלוקות אדיר, ו'פורים' עצמו עולה גמטריא 'יש הוי"ה', שהוא התשובה לשאלת ישראל המתברר דרך ביאת עמלק.

ראשית נציין, שאי אפשר להבין ששאלה זו היא כפשוטה - אם ה' נמצא איתנו או לא. הלא מאורע זה התרחש רגע לאחר קריעת ים סוף, בו כתוב מפורש - "ויאמינו בה" ובמשה עבדו", ואשר עם ישראל ראו עין בעין כיצד ה' עושה להם ניסים וגבורות במצרים. וכי ישראל לא ספגו את הארת האמונה הגדולה שהאירה להם על ים סוף? הלא מדובר בדור דעה, דור שקיבל תורה, ולא מסתבר לומר שלא הפנימו את גדולתו ונוכחותו של הקב"ה בעולם.

"היש ה' בקרבנו אם אין" - האם ה' מתגלה גם בטבע

אם כן, צריכים אנו להבין שיש כאן עניין מיוחד, בעצם בקשת המים. וכך אומרים לנו חכמים במדרש בעניין זה:

"רבי יהודה בר נחמיה ורבותינו: רבי יהודה אומר, כך היו מדיינין ואומרים - 'אם מספיק לנו מזונות, כמלך שהוא נכנס למדינה והם מקלסין אותו ומכבדין אותו שהוא מספיק כל צרכיהם, - נעבדנו. ואם לאו - נמרוד בו'. ורבותינו אומרים, 'אם מהרהרין אנו בלבנו ויהא יודע מה אנו מהרהרין - נעבדנו, ואם לאו - לא נעבדנו'. שנאמר היש ה' בקרבנו אם אין".

חכמים מלמדים אותנו שישראל בחנו את הקב"ה לראות האם יספק להם את צרכיהם הפשוטים, מזונות ומאכל, והאם הוא יודע את מה שבליבנו. יסוד העניין הוא, שבני ישראל יצאו ממצרים, הם ראו את ההתגלות הניסית העליונה של הקב"ה ביציאה ועל הים, ונוכחו לדעת

ולהאמין ברוממותו ואין סופיותו של הקב"ה. עם ישראל חדור באמונה גדולה על כך שהקב"ה יכול לחולל ניסים עליונים. ואולם, בעומק ליבם הסתתרה שאלה עמוקה - האם הקב"ה גם מתגלה בטבע? האם רוממותו של הקב"ה מתבטאת רק בכך שהוא יודע לעשות ניסים עליונים, או גם בכך שהוא יודע לתת לנו את צרכי החיים הפשוטים? כביכול, כך אמרו לקב"ה - 'נתת לנו אורות עליונים, קרעת את הים, עשית ניסים ונפלאות למעלה מגדר הטבע, אבל האם אתה יודע שאנחנו בני אדם, שצמאים למים? האם את מה שבליבנו, אנחנו, בני אדם חומריים - האם גם לזה יש מקום בעבודת ה', או שלא?'

אכן, מה עם ישראל התלונן? - 'וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלְךְ הָעָם עַל מַשֶּׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מְקַנְי בְּצִמָּא'. ואנו נשאל - וכי הקב"ה רוצה חלילה להמית את ישראל, והלא לפני רגע הצילים! אלא שעומק שאלתם היא, שאפשר ואולי הקב"ה חלילה אינו יודע שאנו קרוצי חומר הצריכים למים. עם ישראל הרגיש שהעלו אותנו למחוזות העליונים אך כביכול שכחו שיש לו גוף חומרי. זהו מה שאמרו חכמים במדרש - האם המלך יספק לנו את מזונותינו? האם המלך מכיר שאנו זקוקים למאכל ומשתה? האם המלך יודע ומכיר את מה שאנו, בני אדם, מהרהרין בלבבנו? האם הוא מכיר את מושגי החיים שלנו?

עם ישראל ניסה את ה'. הזוהר הקדוש אומר, שאין בעיה בעצם השאלה שישאל שאלו, אלא באופן בו הם שאלו - הם שאלו בטרנוניא ובחוצפה²¹. וכך מתארת התורה את שאלתם, ולאחר מכן פותחת בפנינו

²¹ וזו לשונו: "אמר רבי אבא, מאי דכתיב היש ה' בקרבנו אם אין, וכי טפשינן הווי ישראל דלא ידעי מלה דא, והא חמו שכינתא קמייהו, וענני כבוד עלייהו דסחרן לון, ואינון אמרו היש ה' בקרבנו אם אין? גוברין דחמו זיו יקרא דמלכיהון על ימא, ותנינן ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל, אינון אשתכחו טפשינן ואמרו היש ה' בקרבנו אם אין?!"

את העומק הפנימי הגנוז בשאלה זו, בכך שהיא אומרת ששאלה זו נוגעת בתפיסת האלוקות, ובאה לברר האם 'ה' בקרבנו אם אין'. למעשה, עם ישראל אכן ראה את ההתגלות של האלוקות העליונה, מעבר לגדרי העולם הזה. אלא שהם שאלו - האם האלוקות קיימת רק מעבר לעולם הזה, ואילו העולם הזה בעצמותו הוא חלילה מקום פנוי וריק מאלקותו, או שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו, ונמצא גם בעולם הזה. ההתגלות של ניסי יציאת מצרים חידדה את גדולתו של הקב"ה שביכולתו לשבור את חוקי הטבע ולמוסס את כל העולם הזה בתוקף האור. ואולם, האם בעצמות העולם הזה, בעצם הטבע בעצמו, האם שם יש הארה אלוקית? האם האלוקות יצרה שמים וארץ, נס וטבע, אורות עליונים ופרטי חיים חומריים?

שאלת ישראל, היא - היש ה' בקרבנו, בקרב החיים שלנו, אנו, בני אדם. האם הקב"ה מאיר רק את הנשמה או גם את הגוף. האם החומריות הינה גם כלי לגילוי האלוקות, או שמא שורשה בקליפה וצריך לבטל אותה לחלוטין. את השאלה העמוקה הזו הם בחנו באמצעות בקשת המים. הם רצו לראות האם רוממותו של הקב"ה היא רק בשמים, או שמא גם בארץ. האם הוא כביכול שם לב לצרכי החיים הפעוטים של בני אדם, או שמא רק על השמים כבודו.

אלא הכי קאמר רבי שמעון, בעו למנדע בין עתיקא סתימאה דכל סתימין דאקרי 'אין', ובין זעיר אנפין דאקרי 'ה', ועל דא לא כתיב היש ה' בקרבנו אם לא, כמה דכתיב 'הילך בתורתו אם לא', אלא היש ה' בקרבנו אם אין. אי הכי אמאי אתענשו, אלא על דעבידו פרודא, ועבידו בנסינא, דכתיב ועל נסותם את ה'. אמרו ישראל אי האי נשאל בגוונא חד, ואי האי נשאל בגוונא אחרא, ועל דא מיד ויבא עמלק" זוהר ב סד ב.

התפיסה המעוותת שה' אינו משגיח בהשגחה פרטית והשלכותיה

אכן, כבר היו גויים ופילוסופים שטעו וסברו, שהקב"ה כל כך רם ונישא, עד שלא מכבודו לשים לב לפרטי החיים הקטנים של בני אדם. וכי מה חשיבות יש לאדם ולצרכיו הנמוכים אל מול תוקף אורו של האין סוף? וכך, התפתחו גישות שלמות שכפרו בהשגחת ה' הפרטית. הם אמנם הודו שהאלוקים משגיח באופן כללי על המציאות, אולם אין השגחתו חודרת לכל העניינים הקטנים. הם סברו שלא מכבודו של האלוקים לעסוק בדברים פעוטים. משום כך, הם גם זלזלו במצוות ובמעשי האדם, שכן סברו שהאדם הוא כל כך קטן, לעומת אור אין סוף, כך שאין כלל משמעות למעשיו. וממילא, בין אם יעשה מעשי מצוות, ובין אם חלילה להיפך, זה אינו משנה מאומה אצל האלוקים. נמצא, שמבט כפרני זה, לא זו בלבד שהוא מסלק את השכינה והשגחתה מן המציאות, אלא סופו למוטט לגמרי את ערכם של התורה והמצוות.

המחשבה שהקב"ה נמצא רק במרומים, ברוחניות האצילית, ואיננו מתגלה בעולם הזה, יוצרת למעשה ייאוש מתיקון העולם החומרי. מחשבה זו משמיטה את היסוד לכל קדושת החיים בעולם הזה. הלא אם הקב"ה איננו שרוי בתחתיות ארץ, - אין שום משמעות למלאכה, לחיי משפחה ולכל ענייני החיים החומריים. כל אלו הם פעולות נמוכות, שנוצרו רק מקטנותו של האדם ובחטא יסודם, באופן שכל עניינה של עבודת ה' היא מלחמה בתחומים אלו. עבודת ה' היוצאת מתפיסת אלוקות זו היא סגפנית, מנותקת מהעולם, מתנזרת מכל חיי העולם הזה, ומנסה לטפס לשמים, תוך זלזול בארץ ובחיי העולם הזה. מחשבה זו מזניחה את תיקון הגוף, באשר טוענת היא שהוא איננו אלא קליפה וטומאה, שאין בו שום אור אלוקות ואין כלל סיכוי שתהיה בו נוכחות של האלוקים. מחשבה זו טוענת שהעולם החומרי מתנהל

במקריות, ללא כוונה וללא מטרה. אין למלך העליון אכפתיות מהמתרחש בתחתיות ארץ, ואין העולם הזה מסוגל להוות מדור לשכינה.

והנה, שאלה זו שאלו ישראל. האם הקב"ה הוא מלך שאכפת לו רק מהעניינים הגדולים או שמא הוא גם יספק לנו את מזונותינו, את הצרכים שלנו, שהם אין ואפס לעומת גודלו. האם עבודת ה' מסתכמת רק באורות העליונים תוך התנזרות ומחיקת העולם הזה, או שמא גם תיקון הגוף וכל חיי העולם הזה כלולים באור ה'. זוהי השאלה העמוקה ששאלו ישראל, תחת ההסוואה לבקשת מים. הם ניסו את ה', לראות - אם יתן לנו מים, סימן שגם צרכי גופנו מושגחים מאת גבוה, ואם לאו - סימן שהוא איננו שורה בקרבנו, אלא רק ברום שמים. אם האלוקים ידע מה במחשבות בן אנוש - סימן שהוא נוכח גם כאן, ואם לאו - אין מדורו אלא במרומים, והיות ואנו בתחתיות ארץ - לא נעבדהו. ולשון המדרש - "אם מספיק לנו מזונות - נעבדנו, ואם לאו לא נעבדנו. דבר אחר 'היש ה' בקרבנו', א"ר אבהו אם מרחישים אנו בקרבנו דברים 'היש ה' בקרבנו' והוא יודע מה מרחישים בקרבנו - נעבדנו, ואם אין - לא נעבדנו".

העומק הפנימי לשאלת "היש ה' בקרבנו" על פי הזוהר - 'יש' ו'אין'

בפשט הכתובים כוונת שאלתם היא האם ה' נמצא בקרבנו, או שאיננו נמצא. אלא, שהזוהר הקדוש פותח בפנינו את העומק האדיר של שאלה זו. הזוהר מציין שישנם שתי בחינות בהתגלות האלוקות, זו למעלה מזו. הבחינה הראשונה מכונה 'יש', ואילו הבחינה העליונה יותר, גבוהה בשגב מעלותיה, היא המכונה 'אין'. שאלת ישראל באה לבחון באיזו בחינה באלוקות הם מושרשים, בבחינת ה'יש' או ברום המעלות,

בבחינת ה'אין'. לפני שננסה בקצרה לבאר זאת, נראה את לשון רבנו בחיי, מן המקובלים הראשונים, תלמידי הרמב"ן זלה"ה:

היש ה' בקרבנו אם אין - היה ראוי הכתוב לומר 'אם לא' כמו (שמות טז) הילך בתורתך אם לא. אבל ירמוז על המידה הנקראת 'אין' ונקראת יראה, ושנייה לה נקראת 'יש' ונקראת חכמה וזהו (איוב כח) והחכמה מאין תמצא. ועל כן סמך לו ה' ואמר היש ה'. והוא דבר יעקב שאמר (בראשית כח) אכן יש ה', והוא מאמר שלמה ז"ל (משלי ח) להנחיל אוהבי יש. וכבר ידעת שאין להפריד החכמה מן היראה, ועל זה רמזו חכמי האמת באמרים 'אם אין יראה אין חכמה אם אין חכמה אין יראה'. כי הכל נקשר ומיוחד זה בזה, והנה ישראל הפרידו בכאן וקצצו ונטעו, ולכך נענשו מיד ויבא עמלק והבן זה".

ננסה מעט מן המעט לבאר עניין פנימי זה בחסדי ה'. אם נתבונן במשמעות המילים 'יש' ו'אין', אזי ניווכח לראות, שמשמעות המילה 'יש' הוא 'נמצא' או 'נוכח', 'גלוי'. כמו שאנו שואלים על אדם האם הוא 'ישנו', כלומר האם הוא נמצא. לעומת זאת, המילה 'אין' מצביעה על הנעלם, שהוא איננו, לא נמצא ולא נראה. כשאנו אומרים 'אין' אין הכוונה שהוא נעדר המציאות, שהוא איננו קיים, אלא שהוא נעלם מאיתנו. ובעומק העניין - מתוקף רוממותו הוא מסתתר ונעלם מאיתנו. נמצאנו למדים, ש'היש' הוא שורש הקדושה הגלויה, ואילו 'האין' הוא שורש הקדושה הנעלמת והמסתתרת.

כאמור, 'האין' היא בחינה עליונה יותר מ'היש', וזה עומק הביטוי שהקב"ה ברא את העולם 'יש' מ'אין', הווה אומר, המימד הגלוי, היש, הוא תוצר של צמצום תוקף האור של המימד הנעלם. רק על ידי הצמצום של האור העליון, הנעלם, התאפשר להוות בחינת יש, מציאות של קדושה גלויה וברת-השגה. 'האין' משול לשמש חזקה, שאורה כל כך חזק ותקיף, עד שאי אפשר לאדם להביט בה. העין האנושית

מתעששת כשהיא מנסה להביט בשמש בגבורתה, כך שבמקום לראות את השמש, היא תתעווור ותתחשך. הווה אומר, 'האין' איננו ריק, להיפך - דווקא בגלל תוקפו הגדול ועוצמתו, הוא נעלם ומסתתר מהשגתנו. הרב קוק מכנה את האין "נעלם בתוקף הראותו".

ביסוד העניין, 'האין' רומז אל המידה העליונה ביותר בהתגלות האלוקית, הארת הכתר, ואילו 'היש' רומז על הבחינה הבאה אחריה, בחינת החכמה. ולפיכך הביא רבנו בחיי את הפסוק באיוב - "והחכמה מאין תמצא", לרמוז לנו לאיזו בחינות הוא מתכוון בביאור פסוק זה, "היש ה' בקרבנו אם אין". החכמה מבטאת את הקדושה הגלויה, שכן זוהי מהותה של החכמה - השגה ותפיסה. לעומת זאת, הכתר הוא עליון, הוא מעל הראש והמוח, הוא מבטאת את הקדושה שמעל כל השגה, אשר מרוב רוממותה היא מכוסה מעיני אדם.

כללו של דבר - בחינת ה'יש' היא שורש הקדושה הגלויה, ובחינת 'האין' היא שורש הקדושה הנסתרת. היש הוא אור שמסוגל להאיר רק בקדושה הגלויה, ואילו האין חודר את כל מימדי המציאות, מרום שמיא, ועד למטה למטה, בתוך כל המקומות המסתירים, שלמראית העין נראים מנותקים משם שמים, יורד הוא אור האין, חודר את הכל ומאיר בכל. 'האין' ברוממותו מסוגל גם להיות שורש לבחינות של הסתר והעלמות. במובן הזה, 'האין' הוא השורש לא רק לרוחניות האצילית, אלא גם לחומריות המוגשמת. לעומת היש, שהוא יכול להיות שורש רק לבחינה הרוחנית, אך הוא איננו יכול להיות שורש לבחינת הגוף והחומריות. 'האין' הוא השורש לכלים ולאורות כאחד, ואילו 'היש' הוא רק שורש לאורות, אך לא שורש לכלים.

מכאן ניגש לשאלת ישראל - "היש ה' בקרבנו אם אין". הם שאלו באיזו בחינה באלוקות הם מושרשים. אם האור הגבוה ביותר שהם שייכים אליו הוא בחינת ה'יש', משמעות הדברים היא שאין ביכולתם לגלות

את האור אלא רק במרומים, בקדושה הגלויה, ואילו במימדי העולם הזה, המימדים הנסתרים, יישארו לעד בהסתר ובחושך, ולא תחשף הקדושה האלוקית הגנוזה בהם. לעומת זאת, אם עם ישראל מושרשים בבחינת ה'אין', הרי שהאור האלוקי העליון, אור ה'אין', חודר ופולח את כל מימדי המציאות, נמצא הוא בתחתונים כמו שהוא בעליונים, ובכוחו הגדול והעליון יכול הוא לרומם את העולם הזה ואת העולם הבא, את הגוף ואת הנשמה, את האורות ואת הכלים. בירור זה בקשו לעשות באמצעות בקשת המים - אם תענה בקשתם למים, יוברר הדבר שהקדושה מקיפה ומשתלשלת עד לרבדי העולם הזה, ואם לאו - אין היא אלא במרומים.

'הישות' של הגאווה בגויים, 'זהאין' של הענווה בישראל

כמו שראינו קודם לכן, קיימות אצל הגויים תפיסות הסוברות שהאלוקות מצויה אך ורק בשמים. אלוקים הוא רם ונישא, ולשיטתם אין זה מכבודו להזדקק לבשר ודם, ולהתעניין במה שקורה בתחתיות ארץ. הגויים זלזלו באדם, עשאוהו יצור חסר משמעות שאין לאלוקים חפץ בו, ואינו משגיח בו וקל וחומר שאינו מתכבד בו ומקבל נחת רוח ממעשיו. שורש עיוות זה היא הגאווה. הגויים בעצמותם גאוותנים, ומשום כך הם מביטים על כל העולם בעיניים של גאווה, וסוברים בטפשותם שאף האלוקים בעצמו חס ושלום מתנהג במידה זו של גאווה, באופן שאינו משגיח בתחתונים. לעומת זאת, ישראל עם קרובו, אשר לו אלוקים **קרובים** אליו, הוא יודע את הסוד הגדול. ישראל ענוותנים הם, ומכירים את דעת קונם, אשר בענותו משגיח הוא בתחתונים כבעליונים, הוא יתברך אוהב את הכל, נמצא בכל ומרומם

את הכל. "ישמח ה' במעשיו", אפילו בפעולותיו שבעולם העשיה, ולא רק בעולמות העליונים.

נמצא, שהענווה, שהיא בחינת ה'אין', היא המכשירה את הנפש להכיר את נוכחותו של הקב"ה בכל מקום, ואילו הגאווה והישות, מעלה את האלוקים רק למעלה בעליונים, בהיותה סוברת שכך ראוי למלך העליון, שאין מכבודו להתייחס לתחתונים. אלא שהיא איננה יודעת, שאצלו יתברך, אין שום הבדל בין הגדול שבגדולים והקטן שבקטנים. רוממותו כל כך עליונה ופלאית, עד שהגדול שבגדולים הוא כאין וכאפס עבורו. ואם באמת מצד רוממותו לא היה מתקשר עם התחתונים, הרי שגם עם העליונים לא היה מתקשר ומשגיח. שכן אף הם קטנים ואפסיים אל מול ערכו האין סופי. "וכתר עליון, אע"ג דאיהו אור צח אור מצוחצח אוכם הוא קדם עילת כל העילות". אלא שהוא יתברך באהבתו ובענוותו הרבה אוהב כל ברואיו, יצוריו ומעשיו, נמצא בכל ומשגיח בכל, ומקבל שיר שבח והודיה מן התחתונים ומן העליונים גם יחד.

כידוע, צריכים אנו ללכת בדרכי ה' יתברך. וכך אנו מוצאים עבודת נפש חשובה מאוד, המובאת בליקוטי מוהר"ן, הקשורה לעניין זה, של הצורך להיות בבחינת 'אין' ולא בבחינת 'יש', וזו לשונו:

יש בְּנֵי-אָדָם שְׂאוֹמְרִים, שְׂכֻשְׁהֲצַדִּיק גְּדוֹל בְּמַעֲלָה, מְחַמֵּת גְּדֻלָּתוֹ אֵינּוּ יְכוּל לְהַשְׁגִּיחַ וּלְהַסְתַּכֵּל עַל בְּנֵי הָעוֹלָם, כִּי הוּא רְחוּק מֵהָעוֹלָם. וּבְאֲמַת אֵינּוּ כֵן, כִּי אֲדַרְבָּא, כְּשֶׁהֲצַדִּיק גְּדוֹל מְאֹד, הוּא יְכוּל לְהַשְׁגִּיחַ וּלְהַסְתַּכֵּל יוֹתֵר עַל הָעוֹלָם. וְכִמוֹ שֶׁמְצִינּוּ בְּרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁבִּנְדָאֵי הָיָה גְּדוֹל בְּמַעֲלָה מְאֹד מְאֹד, יוֹתֵר וְיוֹתֵר הֲרַבָּה מֵהֲצַדִּיקִים שֶׁבְּזִמְנֵי הַזֶּה, וְאֵף-עַל-פִּי-כֵן אָמַר: 'אֹי לִי אִם אֶמֶר, אֹי לִי אִם לֹא אֶמֶר' (בְּלִים פֶּרֶק יז מִשְׁנָה טז). נִמְצָא שֶׁרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה בְּקִי כָל-כֶּךָ בְּתוֹךְ הָעוֹלָם, עַד שֶׁהָיָה מְתִירָא לִזְמַר דְּבְרֵי-תוֹרָה, שְׁלֹא יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ הַרַמְאִים. הֲרִי שֶׁהָיָה בְּקִי

מֵאֵד בְּהֶעוֹלָם, עַד שְׂאֲדָרְבָּא, הִיָּה מִתִּירָא פֶּן יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ רְמָאוֹת, כִּי בְּאֵמֶת כָּל מַה שֶּׁהַצְּדִיק גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, יִכּוֹל לְהִשְׁגִּיחַ וּלְהִסְתַּכֵּל בְּעוֹלָם יוֹתֵר, כִּי הֵלֵא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא מְרוֹמֵם וּמְנַשֵּׂא מְאֹד מְאֹד מִן הָעוֹלָם, וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן הוּא מְשִׁיחַ בְּהִשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל הָעוֹלָם.

כִּי בְּאֵמֶת מִי שֶׁהוּא 'יש', אֲזִי אֵינוֹ יִכּוֹל לְהִיּוֹת בְּכָל מְקוֹם בְּבֵת-אֶחָת, כִּי מַה שֶׁהוּא יְשׁוּת, כִּשֶּׁהוּא עוֹמֵד כָּאֵן אֵינוֹ כָּאֵן, כְּגוֹן כִּשֶּׁהוּא בְּאִיזָה עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, אֵינוֹ יִכּוֹל לְהִסְתַּכֵּל בְּעוֹלָם. אֲבָל מִי שֶׁהוּא 'אֵין', אֵין מְקוֹם שְׁלֵא יְהִיָּה שָׁם, כִּי אֵין לוֹ מְקוֹם כָּלֵל. וְעַל-כֵּן כָּל מַה שֶּׁהַצְּדִיק נִכְלָל יוֹתֵר 'בְּאֵין', הוּא יִכּוֹל לְהִשְׁגִּיחַ וּלְהִסְתַּכֵּל בְּעוֹלָם בְּיוֹתֵר, כִּי אֵין שִׁיךְ לוֹמֵר עָלָיו שֶׁהוּא בְּמְקוֹם גְּבוּהָ וְרַחוּק מֵהָעוֹלָם, כִּי אֵין לוֹ מְקוֹם כָּלֵל, וְכִמוֹ שְׂמוּבָא בְּדַבְּרֵינוּ (בְּלִקוּטֵי קַמָּא, סִימֵן קַסב) בְּשֵׁם הַמַּגִּיד, עַל הָרוֹצֵה לְהַחֲכִים, יְדָרִים וְכוּ', עֵין שָׁם.

הִישׁ וְהֵאֵין, הַנְּגַלָּה וְהַנְּסַתֵּר, הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל

בְּעוֹמֵק הָעֵנִיין, בְּחִינּוֹת הִישׁ וְהֵאֵין, הַקְּדוּשָׁה הַגְּלוּיָה וְהַקְּדוּשָׁה הַנְּסַתֵּר, מְקַבְּלוֹת לְשֵׁתִי בְּחִינּוֹת הַקְּדוּשָׁה הַמְּאִירוֹת בְּעוֹלְמוֹת - קְדוּשַׁת הַתּוֹרָה וְקְדוּשַׁת עִם יִשְׂרָאֵל. לְמַעֲשֵׂה, שְׂאֵלַת יִשְׂרָאֵל הִיא שְׂאֵלָה עֲמוּקָה מְאֹד מְאֹד, וְהִיא שְׂאֵלָה הַנוֹגַעַת בְּעֵצֶם קְדוּשַׁתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. פִּשְׁט הַכְּתוּבִים - "הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין", הִיא - הָאֵם ה' נִמְצָא בְּתוֹכָנוּ מִמֶּשׁ, בְּקִרְבַּ עִם יִשְׂרָאֵל, אוֹ שְׂמָא אֵינוֹ נִמְצָא בְּקִרְבַּ עִם יִשְׂרָאֵל בְּעֵצְמוֹתָם, וְאוּרוֹ מְבַהֵיק וּמְאִיר אֵךְ וְרַק בְּשָׁמַיִם הָעֲלִיוֹנִים, שֶׁהִיא לְמַעֲשֵׂה בְּקְדוּשַׁת הַתּוֹרָה.

בִּיסוּד הָעֵנִיין מוֹנַחַת הַהֲבֵנָה, שֶׁהִנָּה שְׁתֵּי בְּחִינּוֹת שֶׁל קְדוּשָׁה קִיּוּמוֹת - קְדוּשַׁת הַתּוֹרָה וְקְדוּשַׁת יִשְׂרָאֵל, הַמְּבַטְאוֹת לְמַעֲשֵׂה שְׁתֵּי הַתְּגַלּוּיּוֹת שֶׁל הָאֵלוֹקוֹת - הַתְּגַלּוֹת בְּמְרוֹמִים, בְּמִימְדִים הָאֲצִילִיִּים וְהַמוֹפְשְׁטִים,

והתגלות בתחתונים - בתוך המימד החומרי והמוגבל. התורה הלא היא אור עליון וטהור, אור זך ומצוחצח, אור שנשאר ברוממותו ולא התלבש בלבושים חומריים. לעומת זאת, נשמת ישראל היא אור עצום ועליון, אור כל כך גבוה, עד שהיה מסוגל לרדת מטה מטה ולהתלבש בלבוש חומרי מהעולם הזה. קיים הבדל גדול בין התורה ובין ישראל. התורה איננה מלובשת בלבוש חומרי, ואילו ישראל עטופים ומסובבים בחומריות, בגוף ובתאוותיו. לתורה אין תאוות... היא זכה וטהורה. וליהודי, יש תאבון לאוכל, תשוקה לכסף ועוד.

כך היא המידה, נשמת ישראל התערבבה ממש בתוך העולם הזה, עד שענייני העולם הזה נעשו עצם מעצמיה. למרות גודל אורה של קדושת ישראל, היא הצליחה לרדת ולהצטמצם ולהתלבש בחומריות. זהו אור השכינה, אשר כשמה, כן היא, שוכנת בתוך העולם הזה ממש. אור השכינה הוא כנסת ישראל, הוא הוא נשמתם הפנימית של עם ישראל. היא האלוקות הגנוזה בתחתיות ארץ, בתוך לבושי העולם הזה.

לעומת זאת, התורה היא האלוקות העליונה, היא בחינת קוב"ה, "אורייתא וקוב"ה חד", בחינת מידת התפארת, כלשון הגמרא, "והתפארת זו מתן תורה". זוהי האלוקות המרוממת על כל רוממות, עליונה מכל ענייני העולם הזה, ואינה מתלבשת בלבושים חומריים.

למעשה, קדושת התורה בוהקת בתוקף אורה. קרניה האדירות זוהרות בזיו הקודש, וניכר לעיני כל שהיא קודש קודשים. לעומת זאת, נשמת ישראל, אותה קדושה שירדה מטה מטה, היא התלבשה בחומריות, ובכך למעשה הסתתרה וכוסתה בלבושים רבים של חול. מאז חטאו של אדם הראשון, אשר הפך את הגוף מאור לעור, כוסתה הנשמה במעטה אטום ומגושם. אורה הסתתר במטמונים, גנוז בפנימיות, אך לעיני כל אין רואים אלא גוף וחומר. כך, למרות שבכל אחד מישראל בוערת ומאירה נשמת אלוקים חיים, בתוקף אור קודש, - נעלם הדבר

מעיני כל חי. העיניים מטעות אותנו לראות באדם רק את גופו, ועם זה - את חומריותו, את שפלותו וקטנותו. נמצאנו למדים שקדושת התורה היא קדושה גלויה, ואילו קדושת ישראל היא קדושה נסתרת. קדושת התורה בוחקת בשמי מרום, ואילו קדושת ישראל מתמודדת בתחתיות ארץ, עם תאוות ויצרים, עם חושך ואפילה. ובמלחמה קשה, מזככת אט אט את העולם הזה, לרוממו ולקדשו, עד שיהיה מכוון ראוי לגילוי השכינה בתוקף עוזה.

קוב"ה ושכינתיה - קדושת התורה וקדושת ישראל

שתי בחינות אלו של התורה וישראל מושרשים בפנימיות בב' העניינים הנעלמים, בחינת קוב"ה ושכינתיה. בחינת קוב"ה, אורו הגדול של הקב"ה שלא הצטמצם בצמצום העולמות, ובאורו הגדול הוא למעלה מכל גדרי העולם הזה. זוהי קדושת התורה. לעומת זאת, עניינה של השכינה היא האלוקות שהצטמצמה לגבולות העולם הזה ומאירה בתחתיות ארץ. זוהי אותה הארה שיכולה להסתתר בתוך העולם הזה, תוך שהיא איננה ממוססת את העולם בתוקף אורה, אלא מאפשרת לו להתקיים ולתפקד.

כידוע, קוב"ה וכנסת ישראל משולים לדוד ולרעיה בשיר השירים. קוב"ה משפיע את האור הגדול, וכנסת ישראל היא המקבלת אותו ועל ידי כך מאירה ומזככת את העולמות כולם. קוב"ה הוא בחינת הדכורא המשפיעה, וכנסת ישראל היא הנוקבא המקבלת את שפעת האור, להחיות עם רב.

כמו שמערכת היחסים בין קוב"ה ושכינתיה, היא בחינת משפיע ומקבל, כך הדבר בא לידי ביטוי בשתי הבחינות המקבילות - התורה וישראל. כך אנו רואים, שהתורה מאירה את האדם מישראל באור

עליון ומקדשתו בקדושה עילאה. אלא, שאת הנקודה הזו בדיוק אפשר להבין בשתי אופנים, וביניהם יש הבדל גדול ומשמעותי מאוד.

התפיסה הנכונה והמעוותת ביחס לעם ישראל

התפיסה הראשונה והנכונה, בדבר היחס בין התורה וישראל היא, שלמעשה התורה באה כדי לסייע לנשמת ישראל לחשוף את קדושתה העצמית. הנשמה מסתתרת בחדרי חדרים, בתוך לבושי הגוף והנפש המסתירים את זיווה ואורה. התורה באה להנחות אותנו כיצד לגלות את עצמיות הקדושה הגנוזה בקרבנו. התורה למעשה לא באה להמציא את הקדושה. הקדושה חקוקה בעצם מהות הנשמה. התורה באה להדריך אותנו כיצד לחשוף את מה שחבוי במעמקים.

לאור מבט זה אנו למדים, שגם יהודי שעדיין איננו שומר תורה ומצווה, בפנימיותו שוכנת נשמת אלוקים קדושה וטהורה, אלא שהיא אפופה במעטה גס ושפל, המייסר את הנשמה ומשקיע אותה בבית כלא מחניק, בהעדר אור ונעם קרבת אלוקים, הדרושים לנשמה כאוויר לנשימה.

התפיסה השניה, השגויה, בנוגע לקדושת ישראל עלולה לסבור שהתורה היא הקדושה היחידה הקיימת, והיא למעשה באה לחבר אל הקדושה גם את ישראל. תפיסה זו רואה את התורה כמקור השפע, ואת ישראל כגוף חומרי. ממילא סבורה, שאין קדושה עצמית בישראל, וכל הקדושה מקורה בתורה בלבד. תפיסה זו מסתכלת על המימד הגלוי, ושוכחת את המימד הנסתר. היא סוקרת רק את הגוף ואת הצדדים הגלויים של האישיות, שהם פעמים רבות שקועים עמוק בתוך טומאה ושכחת ה'. נמצא, שתפיסה זו עלולה חלילה לחשוב, שיהודי שאינו מחובר אל התורה והמצוות, ושקוע רק בחומרנות, הרי הוא כמו גוי

ממש, בלי הבדל. שכן למראית העין, הרואה רק את המימד הגלוי, לא ניכר כלל ההבדל בינו ובין הגוי. ממילא, אם האדם תופס רק את החיצוניות הגלויה, הוא עלול לחשוב שיהודי זה מנותק לחלוטין מה' יתברך.

מבט זה סבור, שהיהודי בעצמותו איננו קדוש. הקדושה היחידה היא קדושת התורה, שהיא באה לקדש גם את מי שישמור עליה ויקיימה. כביכול, יהודי הוא איננו אלא בשר חומרי ומגושם, ורק באמצעות קיום התורה והמצוות הוא נעשה מקודש. אך בעצמותו - איננו אלא בשר חומרי.

מבט זה מכיר את הקדושה שבמרומים, את קדושת התורה והמצוות, וכופר בקדושה הגנוזה במעמקי המציאות, בקדושת הנשמה של ישראל. בעומק העניין, **מבט זה מכיר את קדושת קוב"ה, אך איננו מכיר את קדושת השכינה**. הוא רואה את השפע של הדכורא, אך הנוקבא בעצמותה נראית ריקה וחסרת כל אור. הוא מכיר את הטהרה שבמרומים, אך איננו יודע שגם בעומק עומק הבשר החומרי גנוז אור פלאי ונעלם, עליו נאמר - "השוכן איתם בתוך טומאותם". למעשה, הוא מכיר רק את בחינת הקדושה של ה'יש', אך אינו מכיר את בחינת הקדושה של ה'אין', המסתתר בשפירי חביון, בעליונים כבתחתונים בשיווי גמור.

"היש ה' בקרבנו אם אין" - האם ישראל קדושים בעצם מהותם

למעשה, כשבני ישראל שאלו "היש ה' בקרבנו אם אין" הם בדיוק רצו לברר נקודה פנימית זו - האם הקדושה היחידה היא קדושת התורה, והיא זו שיכולה גם להשפיע עלינו להתרומם. או שמא הקדושה היא גם בקרבנו ממש, בתוך עומק עצמיותם של ישראל. הלא למראית העין

הגוף וכל התאוות מסתירים את האור הפנימי, וממילא קל לטעות ולסבור שיהודי הוא רק גוף חומרי ללא לחלוחית קדושה בעצמותו. ולכן, בני ישראל רצו לברר עניין זה - האם הקדושה היחידה היא קדושת התורה, או גם ישראל קדושים.

למעשה, שאלה זו מתחדדת בדרך כלל בשעה שקצת נוצר רפיון מהתורה. הלא בשעה שהאדם מחזיק חזק בלימוד התורה והתפילה, וקיום המצוות, הוא מרגיש את נועם ה' וקרבתו. הוא מתקדש בקדושת התורה ועולה למעלה מכל ענייני החומריות. שאלה זו מתעוררת בשיא תוקפה בשעה שיהודי חס ושלום עוזב את התורה והמצוות. או אז נשאלת השאלה - האם הוא התנתק לגמרי מה' יתברך? - אם כל אחיזתו וקישורו לה' הוא באמצעות התורה, נמצא שהוא קרע את החבל המחבר אותו לה', וממילא הוא מנותק לגמרי מהקב"ה, ונופל מטה מטה. כאדם האוחז בחבל ומטפס בהר כשתהום פעורה למרגלותיו, ופתאום נקרע החבל - הריהו נופל למטה באין אחיזה ומעמד כלל. לעומת זאת, אם הוא קשור לה' גם בקשר סמוי ונעלם, בעצם מהותו, הרי שלעולם לא יוכל להיות מנותק לגמרי. שכן גם אם ניתק את הקשר הגלוי מה', הקשר באמצעות הצדדים הגלויים של מהותו - בקיום תורה ומצוות, סוף סוף הקשר הסמוי לעולם עומד, הלא הוא עצם קדושת הנשמה, שאיננה נפגמת ממעשי האדם ובחירתו הרעה.

כאן באה אותה ידיעה נעלמת, אור קדושת ה' הגדול והנורא, השרוי בחשכה כבאורה. זוהי בחינת האין הנעלמת, שהיא השורש לקדושתם של ישראל, היא מבשרת ש"אני ה' לא שיניתי ואתם בית יעקב לא כיליתם". 'אני ה' לא שניתי' - "לא אשתני בכל אתר". ה' יתברך נמצא ומאיר בכל, וממילא, מכוח נוכחותו של הקב"ה בכל אתר ואתר -

"ואתם בית יעקב לא כילתם", עם ישראל מאוחד ומקושר בו יתברך בכל מהותו ועצמותו, ולעולם לא יוכל להתנתק ממנו.

נסכם את הדברים - שאלת ישראל 'היש ה' בקרבנו אם אין', היא למעשה שאלה האם עם ישראל קדושים בעצמותם, או שמא רק התורה קדושה. האם בתוככי עומק העולמות החומרניים גנוז אור עליון, או שמא רק בנשמה והעליונים קדושים. חז"ל מלמדים אותנו ששאלה זו התעוררה בצורה חזקה בעקבות רפיון ידיים מהתורה. "ויסעו מרפידים" - על שרפוי ידיהם מהתורה. כל עוד התורה האירה במלא עוזה, לא חשו את עומק השאלה. רק מתוך הרפיון, שאלו עצמם - מה יהיה אם חלילה ניפול ונתרחק מהתורה, האם זהו אובדן מוחלט של הקדושה, ושוב נהיינו כאחד הגויים?

עבזלק - מותעורר בשעה שישראל מסופקים בשאלת "היש ה' בקרבנו" לאחר שראינו כל זאת, נעבור לשלב הבא - לקבלת התשובה. כאמור, חז"ל מלמדים אותנו שעמלק בא להשיב לעם ישראל תשובה לשאלה זו. למעשה, הקב"ה מעורר את קליפת עמלק תמיד כשמתעוררת שאלה זו אצל עם ישראל. כל פעם בהיסטוריה שבני ישראל עמדו בפני שאלה עמוקה זו - האם הקדושה היא דבר עצמי לנו או שמא תלויה רק במעשים שלנו, באחיזה שלנו בתורה, כל פעם ששאלה זו הדהדה עמוק בתוך ישראל - התעורר עמלק ללחום בישראל. ובעצם מלחמת עמלק - בני ישראל מקבלים את התשובה האדירה לשאלה זו.

כלל גדול אומרים לנו חכמים - אין עמלק בא אלא כשבני ישראל מרפים ידיהם מהתורה. וזו לשון חכמים - "אחרים אומרים אין רפידים אלא שרפו ידיהם מן התורה ולפיכך עמלק בא עליהם וכן את מוצא שאין השונא בא אלא על ידי רפיון ידיים מן התורה". עומק העניין הוא

אשר אמרנו - דווקא בשעת רפיון ידים מהתורה מתעוררת שאלה עמוקה מאוד, שאלת הזהות של ישראל, האם אנו מחוברים באופן מוחלט לקב"ה או רק באופן מקרי, בהתאם למעשים. או אז, כאמצעי למענה שאלה זו, בא עמלק.

שורש המאבק בין ישראל לעמלק - על הקדושה שבעולם הזה

עמלק סבור שישראל אינם קדושים בעצמותם. עמלק אכן מודה שיש אלוקים בשמים, אך לא בתחתיות ארץ. עמלק מכיר את הקדושה הגלויה, אך איננו יודע דבר על הקדושה הנסתרת⁷¹. ממילא, הוא משוכנע לגמרי, שיהודי שאינו שומר תורה ומצווה הוא גוי לכל דבר, וסרה ממנו לגמרי השגחת ה'. הוא מדמה את היהודי שעזב את התורה לאותו מטפס הרים שקרע את החבל האוחז בו ומחברו למעלה, וכעת הוא נופל מטה מטה באין עזר מלעילא.

עמלק שונא את ישראל שנאה עצמית תהומית. ומדוע? - שורש המאבק בין ישראל ועמלק הוא על העולם הזה. עמלק סובר שהעולם הזה מנותק מהאלוקות, הוא סובר שאין בחומר ובגוף אלא חומריות ותו לא. לאור זאת הוא טוען שהעולם הזה שייך לגויים ושהוא בעצמו ראש וראשון לשלטון על העולם הזה. הוא, מבני בניו של עשו הרשע, שטוען לבכורה על העולם הזה. כמו אביו, לא אכפת לו למכור ליעקב את הבכורה לעולם הבא, שאכן הוא מודה שיש לישראל נשמות קדושות ושייכים הם לעולם הבא. לכן לא מפריע לו שישראל יקבלו את העולם הבא. המאבק התקיף שלו נגד ישראל הוא בשאלת העולם

⁷¹ זה סוד עמלק ששם יד על כס י-ה, שידוע שכס י-ה הם אותיות ו"ה, שהם התגלות האלוקות בתחתיות ארץ. עמלק נלחם בו"ה. מודה שיש אור בעליונים, אך כופר בנוכחותו בתחתונים.

הזה. עם ישראל מכריז ומודיע לכל באי תבל שהקב"ה ברא את העולמות כולם, "כי ביה ה' צור עולמים". לא רק הנשמה קדושה, אלא גם הגוף, לא רק העולם הבא, אלא גם העולם הזה, לא רק הנס העליון השובר את הטבע של העולם, אלא גם הטבע של העולם בעצמותו - הכל הכל מנוהל ומכוון מאת ה', וכל המציאות כולה היא גילוי מופלא של אורו הגדול והנעלם. ואת זה, את קדושת הגוף, עמלק איננו מסוגל לסבול. הוא נלחם בברית הבשר, וזורק את ערלות ישראל למעלה.

המאבק בין ישראל ועמלק הוא על מה שנראה חומרי וגשמי. ישראל אומרים שכל החומריות הזו היא רק למראית העין, בחיצוניות, ואולם בפנימיות שורה בו שכינה קדושה ומלאת אור. לעומת זאת, עמלק סובר שהקדושה היא רק אותה קדושה הגלויה בשמים, ואילו בעולם הזה, לא מסתתר ולא גנוז שום קודש. אלא רק טומאה, חומרנות ועולם הזה. אם כן, עמלק מכיר הוא את הקדושת ה'היש', אך איננו מכיר את קדושת ה'אין'.

לפיכך, עמלק רצה להשמיד ולכלות את הגוף של ישראל. כביכול רצה 'לשלוח' אותם למרומים, אל הנשמות, אל המקום הטבעי שלהם, ולהשאיר את העולם הזה עזוב, מנותק, שרוי בטומאתו לנצח. עמלק שונה מהיוונים. היוונים לא סבלו את הרוחניות של ישראל. לא היה אכפת להם מהגוף. הפריע להם התורה והמצוות. הם רק רצו ישראל יעזבו את התורה ומצוות, ויהיו כמו יתר הגויים. לעומת זאת, עמלק שונא את ישראל בשנאה עצמית ותהומית. הוא לא סובל את נוכחותם של ישראל בעולמות התחתונים, שכן הוא, בעומק עומקו, מרגיש את האיום הגדול שבעצם נוכחות ישראל בעולם הזה. לכן, הוא רוצה לכלות את הגוף של ישראל. "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן".

“אין עמלק נמוסר אלא לבני בניה של רחל”

לאחר ביאור זה, נוכל להבין את מה שאמרו חז”ל שעמלק אינו נמוסר אלא ביד בני בניה של רחל. וכך מובא במדרש:

”כיון שמלך שאול אמר הקדוש ברוך הוא אין זרעו של עמלק נופל אלא ביד בנה של רחל. כן אתה מוצא ברפידים נפל ביד יהושע שנאמר ‘ויחלוש יהושע את עמלק’ (שם שם י”ג) **אמר הקב”ה לעולם השבט הזה מוכן להיפרע מן עמלק מניין ממה שהשלים בנביא מני אפרים שרשם בעמלק אחריו בנימין**”.

כך אנו מוצאים בתחילה ביוסף, שכיוון שנולד יוסף נולד שטנו של עשיו. “והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש”. ולאחר מכן יהושע במלחמת עמלק, שאמר לו משה - “ויאמר משה ליהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק”. לאחר מכן שאול המלך, ולאחר מכן מרדכי הצדיק, איש ימיני, מבניו של בנימין, בנה של רחל. שורש העניין גנוז בעובדה שהזכרנו כמה פעמים, שבחינת הקדושה של ישראל הגנוזה בתוך העולם הזה מושרשת בבחינת רחל, ‘עלמא דאתגליא’. בחינת רחל היא השורש לקדושת הגוף, קדושת הברית, לכן יוסף בנה הוא מידת היסוד, מידת הברית קודש בבשר ממש. עמלק שטוען שאין קדושה בעולם הזה, הוא למעשה כופר בהתגלות השכינה בתחתונים, ולמעשה הוא כופר בקדושת רחל, בחינת השכינה השרויה במעמקים, אפילו בחושך ובתוך ההסתרות, שעליה נאמר “השוכן איתם בתוך טומאותם”.

לאור זאת נוכל ליישב תמיהה גדולה בפרשה. כידוע, משה אומר ליהושע לצאת ולהלחם בעמלק. והלא ממש מעט קודם לכן, הייתה מלחמת מצרים על ים סוף. במלחמת מצרים הקב”ה הודיע באופן המפורש ביותר דרך משה - “ה’ ילחם לכם ואתם תחרישון”. והנה, כאן

אנו מוצאים את ההפך הגמור. הוראה מופרשת דווקא שיצאו יהושע ואנשים, מבני בניה של רחל, ויערכו קרב עם עמלק. השאלה מתחדדת היטב, שכן ידוע שדור המדבר שייך להנהגה ניסית עליונה. מראשית יציאתו ממצרים ועד הכניסה לארץ היו כל חייו רצופים ניסים עליונים. קריעת הים, מתן תורה, מן ושליו, עמוד ענן וחושך ועוד. ואם כן, המאפיין הראשי של דור זה הוא ההנהגה שהייתה במלחמת מצרים - 'ה' ילחם לכם ואתם תחרישון', ואילו היוצא מן הכלל הוא מלחמת עמלק - בציווי לצאת ולהלחם. הנהגה זו תואמת יותר את דור הכניסה לארץ, שבו עם ישראל נלחם בעצמו, ובו עם ישראל הצמיח לחם מן הארץ ולא קיבל לחם שמים. אם כן, אנו שואלים - מדוע הורה משה ליהושע לצאת ולהילחם, בניגוד להנהגה המורגלת של דור המדבר?

התשובה לכך נעוצה במה שכתבנו קודם לכן. קליפת עמלק כופרת בקדושה המתגלית בתוך העולם הזה. הוא מודה שישנה קדושה במרומים, ויתרה מכך - הוא גם מודה שהקב"ה 'חזק' יותר מהטבע. ביכולתו לעשות ניסים עליונים ולשבר את הטבע. ואולם, הוא טוען שהטבע בעצמותו איננו מחובר לאלוקות, ואין התגלות האלוקות דרך הכוחות האנושיים עצמם, אלא רק מעליהם ודרך שבירתם.

נצחון על עמלק - דווקא דרך האלוקות שמתגלה מתוך העולמות

עמלק למעשה סבר שני דברים שהם אחד - ראשית הוא סבר שאין נוכחות של האלוקות בתוך העולם הזה עצמו, אלא רק מלמעלה. לאור זאת הוא הגיע למסקנה נוספת והיא, שישראל מחוברים לה' רק באמצעות התורה והמצוות. ממילא, בשעה שהם אינם שומרים תורה ומצוות - הם מנותקים בה', וממילא אפשר לחסלם ח"ו.

לפיכך הוא תקף את ישראל כשרפו ידיהם מהתורה. והנה, משה רבנו ידע שעומק הסיבה לבואו של עמלק הוא רפיון הידים מהתורה. ויתירה מזאת, ידע משה רבנו שעמלק הוא שליח שנועד לתקן את השורש שבגיניו רפו ישראל ידיהם מהתורה. מדוע ישראל רפו ידיהם מהתורה? - מפני שסברו שהתורה איננה עצמיותם. עם ישראל סבר שהם בעצמם שייכים לעולם הזה, הם בעצמותם שייכים אל החומר. זהו מקומם הטבעי, ואילו התורה באה לנסות ולפעול הפך הטבע שלהם - להעלות אותם אל הרוחניות. האדם הלא לעולם לא ירפה את ידיו מהמאכל והמשתה והשינה. מדוע? - כי הוא יודע שאלו הן דברים טבעיים לו השייכים לטבעו וזקוקים לקיומו. ממילא, אם ישראל רפו ידיהם מהתורה, סימן הוא שלא הטמיעו את עומק הקשר שלהם אל התורה, וסברו שהיא איננה טבעם, היא איננה חיונית לקיומם ולחייהם. לפיכך, נחלשה אחיזתם בה, והתחילו ללטוש עיניהם לכיוון החומריות והגשמיות, כך שהתחילו לטעון ולבקש 'מים', כשתחת בקשה זו מסתתרת טרוניא של בקשת החיים הטבעיים לכאורה, חיי הגוף, תוך עייפות מחיבור את הרוחניות העליונה.

זוהי הסיבה הפנימית לרפיון הידים מהתורה, ובשל כך בא עמלק. משה רבנו ידע זאת. משה רבנו מלמד אותנו שאם עמלק התעורר לנגדנו, הדבר מצביע על קלקול בתוכנו פנימה, שהוא השורש להתעוררות האוייב החיצוני. כך היא המידה, האויב החיצוני הוא שיקוף של מחלה וריקבון פנימי. שורש כל הבעיות מתחיל במערכת היחסים בין הקב"ה ועם ישראל, והתעוררות האויבים החיצוניים היא נגזרת מניתוקים שונים בין ישראל ואביהם שבשמים. התעוררות זו סובבה מאת ההשגחה העליונה, להביא את ישראל אל התיקון של שורש הבעיה. ואכן, משה מרוכז בהבאת ישראל לתיקון שורש המחלה. אמת, היה יכול משה להתפלל לה', והקב"ה היה מוריד אבני אלגביש מהשמים

ומפיל את עמלק בקרב. אלא, ששני דברים לא היו מושגים בדרך זו. ראשית, שורש הבעיה, הלא הוא עצם הניתוק של ישראל מהקב"ה ורפיון הידים מהתורה, לא היו מתוקנים בדרך זו. שכאמור, עם ישראל יודע שהקב"ה שרוי בעולמות העליונים ובכוחו לעשות ניסים. אלא שישראל סבורים שהם בעצמם אינם קדושים, ולכן רפוי ידיהם מהתורה. נמצא שעשיית נס לא הייתה גורמת לשינוי תפיסה אצל ישראל. למעשה, נס היה התגלות של ה'יש', ולא של ה'אין', של הקדושה גלויה, ולא של הקדושה הנסתרת.

בנוסף לזאת, לא היה כאן ניצחון מלא של עמלק. אמנם אבני האלגביש היו מסיבים אבדות כבדות לעמלק, אך לא היו עוקרים את שורש טענתו, את האידיאולוגיה המעוותת שלו. הוא היה שב וטוען - הנה, האלוקים הוא אמנם חזק יותר ממני, הנס הוא יותר חזק מהטבע. אך הטבע בעצמו אין בו קדושה.

אם כן, אין מנוס, הניצחון נגד עמלק מוכרח להיות דרך חשיפת הקדושה שבטבע בעצמו, אותה הקדושה הנעלמת ומסתתרת בתוך העולמות. עמלק מכחיש את קיומה, ורק באמצעות חשיפתה לעיני כל, יוכה עמלק מכה אנושה, ותתמוטט כל תפיסתו מלאת הרשע וההכחשה.

נמשיל משל למלחמת עמלק - משל למלך, המלמד את בנו אומנות המלחמה ומכשירו אל המלוכה. בתחילה, היה הילד קטן, וכל אויב שבא לתקוף - היה המלך מגונן על בנו ומצילו. והיה אויב אחד, שהיה שונא את הילד שנאה עצמית, והיה חפץ לאבדו, והיה טוען שהבן עצמו חלש ורפוי, ואינו ראוי למלוכה, ולפיכך היה חפץ לאבדו. ואמנם היה מודה בכוחו של המלך, אך היה כופר ביכולותיו של הבן. לפיכך, כל אימת שהיו הבן והמלך יחדיו, היה שומר עצמו מלתקוף את בן המלך. שכן היה חושש מהמלך. והיה ממתין כל פעם שיהיה הבן לבדו, ואז היה

תוקפו. והמלך היה יודע שהבן ראוי ומוכן למלחמה, וכבר למד טכסיסי מלכות וקרב, ולפיכך, היה המלך מניחו לבדו ואינו מסייעו בקרב. שהיה יודע בליבו שבנו ינצח. ולא נחלץ לעזרתו, שכן אם היה מסייעו לא היה משבית לגמרי את טענת האויב, הטוען שהבן אינו ראוי למלוכה. ודווקא בניצחון הבן את האויב, על אף שיהיה קרב קשה וכואב, הוכח לגמרי כוחו של הבן, שטבע מלכים לו, וראוי בעצמו למלוכה.

ידי משה - הכל תלוי בתשובתם של ישראל מ'תתא'

זוהי הסיבה שאנו רואים דבר מיוחד במלחמת עמלק. מצד אחד, אנו רואים את ישראל עורכים קרב למטה, ומצד שני משה רבנו פורס ידיו למרום. ואנו רואים שידי משה מתאמצים, "וידי משה כבדים". ובתורה מתואר שכשמשה הצליח להרים ידיו - גבר ישראל, וכשהניח ידיו - גבר עמלק. ומהו עניין זה? ומדוע לא חוסל עמלק בקלות, כמו מצרים בים סוף?

חז"ל במשנה מלמדים אותנו סוד זה - "וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְגו', (שמות יז) וְכִי יָדְיוֹ שָׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה או שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה. אֶלָּא לֹאמַר לָךְ, כֹּל זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסַתְּכָלִים כְּלָפֵי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לְבָם לְאֲבֵיהֶם שְׁבַשְׁמִים הָיוּ מִתְגַּבְּרִים. וְאִם לָאוּ, הָיוּ נוֹפְלִין". אמת, במלחמת מצרים ובמכותיהם ידיו של משה הם הם אלו שעשו את המלחמה. "ויט משה את ידו על הים". ואולם, במלחמת עמלק זו איננה מלחמה ניסית, אלא דווקא מלחמה טבעית. דווקא דרך הטבע ורבדי העולם הזה נערך קרב זה. שכן זוהי מלחמה על שאלת העולם הזה - השייך אל האלוקות אם לאו. ממילא, ידי משה, מחוללי הניסים, אינם אלו שעושות את המלחמה הזו. הכל תלוי בישראל עצמו. אם משעבדים את ליבם לאביהם שבשמים, אם מטהרים עצמם

וחושפים את הקדושה שבתחתונים, מתגברים הם. שכן הם מגלים בכך שהעולם הזה בעצמותו מחובר ומקושר אל האלוקות. הפך טענת עמלק. ואם חלילה מנתקים עצמם מה', פורקים מליבם עול מלכות שמים וסוברים שהם מנותקים מה' יתברך חלילה, אזי שעמלק גובר, והתפיסה שהעולם הזה מנותק מהקדושה - מתחזקת.

דברי האריז"ל על מזהות ימי הפורים וסודם הנעלם

לאור דברים אלו, בהם ראינו באופן כללי את מהות עניין עמלק וטענתו, ואת הדרך להלחם בו, ניגש בחסדי ה' לדרוש נפלא ומתוק, הלא הם דברי האריז"ל בשער הכוונות, המובאים בכתבי רבי צדוק מלובלין, אשר בהם האר"י מבאר לנו את עניין הפורים, ועל פיו מתבארת המשמעות הפנימית והאדירה של קדושת הפורים וכל המצוות שבו. נלקט מעט מתמצית לשונו הקדושה (עם מעט התאמה עברונו ממסומן בפנים), ולאחר מכן נבאר בחסדי ה' מעט מזעיר:

ועתה נבוא אל ביאור עניין ימי פורים והמגילה ומרדכי ומעות מגבת פורים והמשתה והשמחה. הנה נתבאר אצלנו בדרושי נוקבא ובענין מיעוט הירח כי בכל זמן של הגלות עומדים 'הדכורא והנוקבא' אחור באחור כל ימי החול... והנה כאשר רוצים לחזור פנים בפנים צריך שתקדים בחינת הפלת הדורמיטא על 'הדכורא' כדי שתיעשה הנסירה ותוכל לחזור עמו אפין באפין... ולהיות כי עניין מרדכי ואסתר היה בסוף השבעים שנה של גלות בבל כנודע לכן אז כבר בימיהם התחיל ענין תיקון 'הדכורא והנוקבא' כדי לחזור אפין באפין ויגאלו ישראל. ועניין התחלה זו היא עניין הדורמיטא (התרדמה) שנעשה אז בימיהם, וזה סוד הצרה העצומה שהייתה אז לישראל אשר עליו נאמר והנה אימה חשיכה גדולה כו' וארז"ל חשכה זו גלות מדי שהחשיך עיניהם של ישראל. וענינו הוא לפי שאז היה 'הדכורא' סוד הדורמיטא. ונודע כי

המן הרשע היה אוסטורלוגוס גדול כנודע בעניין ויפל פור הוא הגורל מיום ליום כו' ובפרט במ"ש בס"ה כי הוא ועשרת בניו כוללים כל עשרה קליפין החיצונים וידע בחכמתו עניין מיעוט השגחתו יתברך על ישראל בימים ההם להיותו בבחינה השנייה ולכן חשב ועלה בלבו כי הזמן מוכן לאבד שונאיהם של ישראל, וזה סוד עניין ויכוח המן עם אחשוורוש אם יעלה בידם עצה זו והשיב לו המן ישנו עם כו' ודרשו רז"ל ישן הוא האלוה שלהם והבן זה.

ולחיות כי הדורמיטא היא היא לטובתן של ישראל כדי שתנסר הנקבה מאחוריו ויחזרו פנים בפנים ויגאלו ישראל ויבנה בית המקדש, לכן התייעצו שניהם כי בזמן ההוא שהאלוה שלהם הוא ישן יקדימו הם לאבד ולהשמיד שונאיהם של ישראל כדי שלא יישארו אפילו מתי מעט שיהיו ראויים לגאולה ועל ידי כך לא יבנה בהמ"ק...

והנה אף בזמן הדורמיטא אין הנקבה ישנה כי אז מסתלקין המוחין מן הדכורא ונכנסין בנקבה כדי להבנות ולתקן 'את שיעור קומתה' כדי שתוכל לחזור אפין באפין... ובהכרח יש הארה והשגחה זו על ישראל מצידה ועניין אותה הארה היתה עניין מרדכי הצדיק... וכראות המן את מרדכי שעל ידו הייתה הארה והשגחה על ישראל בזמן ההוא נתייעץ עם זרש אשתו ושס"ה יועציו... ועלתה עצתם להרוג את מרדכי ולתלותו על העץ... ואז ה' יתברך ברחמיו האיר הארת נוקבא העליונה והיא גדולת מרדכי ואסתר ועל ידם נושעו ישראל מן הצרה הגדולה ההיא כמו שנבאר וזה עניין מרדכי והארתו.

ג' מוצבים בקשר קוב"ה וכנס"י - 'אחור באחור', 'נסירה' ו'פנים בפנים'

כדי שנוכל להבין מעט מזעיר את דברי האריז"ל, נרחיב מעט בביאור המושגים המובאים בדבריו - 'אחור באחור', 'נסירה' ו'פנים בפנים'. כידוע, מערכת היחסים הפנימית בין הקב"ה ועם ישראל היא זו

המתוארת בשיר השירים, כקשר בין הדוד והרעיה, בין דכורא המשפיע והנוקבא המקבלת. אנו, רעייתו של הקב"ה, המקבלים ממנו את אורו וטובו. הקשר שבין איש ואישה בעולם הזה מקביל אל הקשר שבין קוב"ה וכנסת ישראל. במובן זה, מלמדים אותנו חכמים, שהקשר בין אדם וחווה בספר בראשית, מתאר בדיוק רב את הקשר בין קוב"ה וכנסת ישראל. כך היא המידה, העולם התחתון מקביל אל העולם העליון, ובאמצעותו אנו למדים על העליונים. כפי שמתואר בתורה, היו כמה בחינות בקשר בין אדם וחווה בראשית יצירתם. בתחילה, הייתה האישה מחוברת אחר באחור עם האדם, כדברי הגמרא. וכנגד מציאות זו, של אחר באחור, אמר הקב"ה "לא טוב היות האדם לבדו". 'לבדו', הכוונה כמו 'לְבַד', ענף אחד, ישות אחת מחוברת. הקב"ה רצה להציב את האישה כנגד האדם, מול פניו, פנים בפנים ולא אחר באחור. ועל זה אמר - "אעשה לו עזר כנגדו".

והתורה מתארת את התהליך ההתפרדות של האישה מהאיש, המכונה בספרים 'נסירה'. תהליך זה התחיל מהפלת תרדמה על האדם, ותוך כדי תרדמת האדם, בנה ה' את הצלע, את האישה. רק לאחר שנבנתה בשלמות קומתה, התעורר האדם, וחזרו האיש והאישה למצב של פנים בפנים.

למעשה, אנו מוצאים שלושה מצבים במערכת היחסים בין האיש והאישה 'אחר באחור', 'נסירה' ו'פנים בפנים'. דברים אלו עמוקים, ובאים לרמוז על תהליכים רוחניים פנימיים ונעלמים. גם בקשר בין הקב"ה ועם ישראל אנו מוצאים ג' מצבים אלו, וכמו שהאריז"ל מעיד שהמצב בגלות מקביל לאחור באחור, שלבי הגאולה הראשוניים מקבילים לנסירה, ואילו הגאולה השלמה מקבילה למצב של פנים בפנים. ננסה להתבונן מעט במושגים אלו, ולאורם להבין קצת מדברי האריז"ל.

'אחור' - הכרח, 'פנים' - בחירה פנימית

הרב קוק מבאר, שמשמעות המושג 'פנים' הוא מלשון פנים, פנימיות. הפנים משקפים את הפנימיות של האדם, את האישיות המיוחדת שלו, את בחירתו ורצונו. לעומת זאת, ה'אחור' משקף את ההפך, את הצדדים הטבעיים, ההכרחיים שבאדם. עיקר מהות האדם היא הבחירה שלו, והיא המכוונת ל'פנים'. לעומת זאת, במצב בו לאדם אין בחירה, למעשה אין ביטוי למהותו ולפנימיותו. זהו המצב המתואר ב'אחור'. הוא מסמל את ההכרח. 'הפנים' הוא הבחירה 'והאחור' הוא הטבע וההכרח. וזה לשון הרב קוק:

"כוח הבחירה שבאדם מתגלה הוא בוודאי מצד הפנים, בראית העין ואופן פניית הלב והמוח. ולעומת זה, משכן הכוח הטבעי הוא בצד אחוריים"⁷⁶.

⁷⁶ וזו לשונו בהרחבה, שבה הוא מבאר את עניין אב"א, נסירה ופב"פ אצל אדם וחווה: "אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, - יוצר האדם. המין האנושי משתלם, מחיוב חכמתו ית', במהלך גדול דורות מתוך חבור יסוד הטבע ויסוד הבחירה. הבחירה היא מיוסדת על יסוד הטבע, ואם לא היסוד הטבעי, שבחסידי השי"ת ששם ביצירה לשכלול העולם, לא הי' אפשר לבחירה להתקיים, אמנם תכליתו הוא היסוד הבחירי, שמצד שכלו הוא בוחר ומסתכל במעשיו לעשותם ע"פ היושר והתקון. כמו כן מהות עצם הנטי' לשל' וריעות היא כמו דבר מחויב כדי שתבא הבחירה ותחול, אך אם מנהגה הי' בהכרח כמו שהוא בבע"ח הי' זה בטול לבחירה, על כן אין בה כ"א רושם טבעי, כדי שהפעולות תהיינה שולטות מצד הבחירה. כח הבחירה שבאדם מתגלה הוא בודאי מצד הפנים, בראית העין ואופן פניית הלב והמוח, ולעומת זה משכן הכח הטבעי הוא בצד האחורים, והחבור באחורים, מקום שליטת הטבע, בא להשריש את הריעות מתוך היסוד הטבעי, שהוא מוכרח להיות יסוד ושורש לצד הפנים וגם מתחייב ממנו ונלווה לו. התרדמה, שהפיל ד' על האדם בלקיחת הצלע, היא קבעה את ערך הטבע בזה, שיהי' רק בתור רשם, ולא בתקף של שליטה בפעל, ובאין ידיעה ממשית שתוכל לפעול בכח הזכרון את קביעות ציורי הדברים כהיותם, אלא שנודעה לו בהבחנה של השכל, המבחין שוב את ערך הטבע שהוא רק

כך גם מבאר הרמח"ל, שהמושג אחר מבטא קשר טבעי ומוכרח, ולא קשר בחירי ורצוני.

זהו המציאות של אדם וחווה מחוברים גב לגב, חיבור טבעי ומוכרח. הם לא בחרו בקשר זה. זוהי עובדה נתונה מעצם יצירתם. על מציאות זו אמר הקב"ה שהיא איננה טובה. לא טוב שהזוגיות בין איש ואישה מוכרחת. היא צריכה להיות בחירת. וכך, הפריד הקב"ה את האדם וחווה, ואיפשר להם לבצע את ההתקשרות והחיבור ביניהם בבחירתם האישית ומרצונם החופשי. שוב לא חיבור טבעי, גב לגב, אלא חיבור רצוני, חיבור שבא מבפנים, חיבור של פנים, פנים בפנים, ולא הכרח.

כך נוסד בכל השתלשלויות של הזוגיות בעולם. איש ואישה מתחברים בבחירה ולא בהכרח. בניגוד לקשרי משפחה - הורים ואחים, שהם הכרחיים ולא בחיריים. הקשר המיוחד בין האיש והאישה הוא בחירי, תולדה של רצון חופשי בלבד. יתירה מזאת, כדי לשמר תמיד את המימד הבחירי שבו, יצר הקב"ה את אפשרות הגירושין, כביכול

לרושם כדי שיבנה עליו שכל הבחירה את בנינו. וזהו כמו ירידת הנשמה לגוף, שבא מלאך וסוטרו על פיו ומשכחו (גדה ל:), ומ"מ פועל הרושם של היסוד הטבעי, שמראים לה נעם הצדיקים כמ"ש בזה"ק, כדי שיהי' יסוד ועזר לבחירה. והנה מצד הטבע ניכר וגלוי בבחינת השכל, שהשי"ת פועל בכל עת ומחדש בטובו, אבל מצד הבחירה משקיף השכל כאילו כביכול עזב הנהגתו העליונה כדי לתן מקום לבחירה. מ"מ בברכה של יצירה הראשונה, שלשם השרשת הטבע, אנו אומרים רק יוצר האדם בלשון הוה פועל, שהטבע בכל עת מוצרכת להנהגתו העליונה ומושגחת ממנה. ולעומת צד הבחירה שראשית ציורה המוטבע היא היצירה בצלם של מעלה לפעול בבחירה ושקול דעת, אנו אומרים אח"כ אשר יצר, בלשון עבר, כי את הפעולה שבבחירה בהוה אנו מחויבים ליחסה לאדם, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, שזוהי התקנה מיוחדת של הבנין הנצחי כדי לבסס את יסוד הבחירה, ומצד הידיעה העליונה, שהכל יד ד' עשתה, וגם השכל אלמלא הקב"ה עוזרו ומכוננו לא היתה הבחירה עולה בידו, חוזרין ומסיימין יוצר האדם, לשון הוה ופועל תמיד".

להורות לנו שתמיד קיימת אופציה של התפרדות, אשר ממילא מביאה לכך שבכל עת שהקשר קיים, הרי שהוא בבחירה ולא בהכרח. אם כן, המובן של 'אחור' הוא הכרח. ממילא, כל מערכת יחסים המיוסדת על הכרח ולא על בחירה חופשית, מושרשת בבחינת מציאות של אחור באחור. לעומת זאת, כל מערכת יחסים המיוסדת על בחירה חופשית של שני הצדדים, מושרשת בבחינת פנים בפנים.

תפקיד הנסירה - ליצור את הבחירה החופשית

אם כן, התפקיד של הנסירה הוא המעבר ממצב של הכרח למצב של בחירה, הווה אומר - **הנסירה יוצרת ובונה את הבחירה**. וזו לשון הרמח"ל בעניין זה (עם שינויים קלים המסומנים):

והנה אפילו קודם רדת הנשמות לעולם, הנה מצד מציאותם העצמי הם נסבלות ממנו ית', ואינם נפרדות ממנו, ונהנים מאורו, ואדרבא, אין להם כח זולת מה שמקבלות ממנו, אך בבושת הפנים, כמאן דאכיל דלאו דיליה. וזהו מצב נוקבא שזכרנו אחור באחור, שכל כוחה אינו לה אלא 'מהדכורא'. והנה זה ככל שאר הנבראים שפועלים בכח מוכרח, ואין להם ענין מעצמם, זולת מה שמקבלים מן השורש העליון. אבל ברצות הקב"ה שתהיה העבודה בבני אדם, שהיא מה שאינו בידי שמים, הנה יצטרך שהרצון העליון יתן להם ענין שבו לא יהיו צריכים לו ית', כמו שצריכים בשאר הדברים, ויוכלו לפעול מצד עצמם כבחירתם. וזה נעשה במה 'שהבינה יוצאת מהדכורא', ונכנסת בנוקבא, ונוסרת אותה ממנו, ובונה אותה שלא על ידו. וזה מה שנותן בשורש התחתונים כח בלתי מצטרך אל ההארה העליונה, אלא מוטבע בעצמם, שלא יפעלו בכח מוכרח, אלא בכח בחירי. והיא הנותנת להם שבח ומעלה, שמשם והלאה נוגע להם לבוא אל פני המלך, וליחשב אצלו כאשה לבעלה, ושיהיה המלך פונה אליהם באהבה, כי הם המשוונים לשבח מכל שאר

הבריות, שיש להם המעשה הבחירי הזה. והוא המועיל יותר לבריאה, והנותן לה השלימות, כמ"ש. ונמצאים שותפים עמו ית' בקיום עולמו והשלמתו".

אם כן, עיקר המעלה והשבח הוא הבחירה ולא ההכרח. לעשות את רצון ה' מתוך הזדהות פנימית ולא רק מתוך כפייה ושיעבוד, כשהלב והרצון נוהה לכיוון אחר. זוהי מטרת הנסירה - להביא את היחס ממצב של הכרח אל מצב של בחירה והזדהות פנימית, באהבה ובחשק רב. כפי שנראה בהמשך, האריז"ל מלמד אותנו שישראל בדור של אחשוורוש היו במצב של נסירה. כדי להבין את מהות הנסירה, וכיצד היא באה לידי ביטוי, וכמו כן כדי לראות כיצד דווקא בזמן הנסירה מופיע עמלק - צריך להרחיב מעט ולבאר את המצבים הללו 'אחור באחור', 'נסירה', 'פנים בפנים'

דוגמא ל'אחור באחור' - עובר ירך אימו

כשאנו מתבוננים בפרשיית אדם וחווה בתורה אנו רואים שעיקר ההבדל בין אחור באחור לפנים בפנים תלוי באישה ולא באדם. כך, המציאות של אחור באחור נוצר כתוצאה מכך שהאישה לא הייתה 'מפותחת'. לאחור מכן, אנו רואים שהיא זו שנבנית ומתפתחת ובעקבות התפתחותה התאפשר לשוב למציאות של פנים בפנים. האדם, הדכורא, נישאר במצבו, ועיקר השינויים הם באישה, בנוקבא. מערכת יחסים זו של אחור באחור, נסירה, פנים בפנים, מתבטאת בצורות רבות. דוגמא אחת להם, שנוכל להשתמש בה ככלי להבנת נושא עמוק זה, היא מערכת היחסים בין הורים ובין בנם. כשהילד נולד, הוא בטל ומבוטל להוריו. אין לו רצון עצמי כלל. "עובר ירך אימו". לילד קטן אין עדיין אישיות מפותחת וזהות עצמית. ה'אני'

שלו איננו בנוי. הוא סרוך אחר הוריו וטוב לו כך. הוא צריך שיגידו לו בכל עת מה לעשות, והוא ממלא אחר פקודות הוריו. הוא עדיין איננו בשל ומפותח להבין את הטעם והסיבה מדוע מדריכים אותו ההורים דווקא בדרך זו. הוא מסוגל רק לציית לפקודות, אך לא להבין, לא להזדהות ולא לבחור מעצמו. זהו מצב של אחר באחר. מצד אחד, הילד מחובר להוריו באופן טבעי ומוכרח. הוא איננו יכול להיפרד מהם כלל. הוא מציית לדבריהם שכן הם למעשה מהווים עבורו בחינת 'מוח ודעת', והוא רק ירך ואבר שממלא אחר הוראות 'המוח', הלא הם ההורים¹¹. מצד שני, ההורים בעצמם גם כן לא חושפים בפני הילד את העומק והטעם להוראותיהם. היות והוא איננו מוכשר להבין זאת, נשאר הטעם הפנימי חתום בתוך ההורים. לכן, גם הילד במצב של אחר - קבלת הוראות ללא ביאור פנימי ועמוק אליהם, וגם ההורים במצב של אחר - מתן הוראות ללא חשיפת המשמעות הפנימית.

ניתן לומר שגם מערכת יחסים של אדון ועבד היא מערכת של אחר באחר, בו האדון איננו מסביר לעבד מפני מה הוא מצווהו על כך. ההסברה הלא נועדה ליצור אצל השני הזדהות עם הציווי. וביחסי אדון ועבד אין כלל צורך בהזדהות של העבד. הוא בטל, ללא רצון חופשי. בהכרח פנימי הוא צריך לבצע את אשר מצווים עליו, בלי צורך להביאו לידי הזדהות.

¹¹ על פני הפנימיות מקביל הדבר לתקופת העיבור והיניקה, בו אין לילד 'מוחין דגולות', שהם למעשה הדעת הפנימית המכירה את האור והטוב שבדרכי ה'. רק לאחר מכן, מקבל אל תוכו את המוחין, ונעשה בר דעת בעצמו. לילד יש רק מוחין דקטנות, והיינו שיש לו דעה ורצון עצמי רק בתחומים של 'קטנות', דהיינו רק בנוגע לצרכי הגוף החומרי - איזה מאכל אהוב עליו וכיוצא. אך אין לו כלל השגה ודעה לגבי ענייני חיים עמוקים ומשמעותיים יותר - בתחומי הנפש, הרוח ומהות החיים. בנושא זה, המוחין שלו אצל הוריו, והם המדריכים אותו נכונה.

דונמא ל'נסירה' - גיל ההתבגרות

נשוב אל הילד וההורים. לאט לאט הילד גדל. לאחר הגדילה הגופנית מתחילה הגדילה הפנימית, גדילת הדעת והאישיות. **כעת למעשה מתחילה הבחירה החופשית להיולד ולהתגלות בו.** כיצד? - עם הזמן הוא מתחיל להכיר שיש בתוכו רצונות עצמיים, והוא מנסה לעמוד על עצמיותו ואישיותו הייחודית. תהליך זה, שבו שיעור קומתו הפנימית של הילד הולכת ומתפתחת, והוא הולך ועומד על רצונותיו ודעותיו העצמיים, הוא מקביל לתקופת הנסירה. שבה הילד 'ננסר' ומתפרד מהוריו, והולך ועומד על מעמד בחירי וחופשי, עם רצון עצמי.

למעשה, אם נמצה ונגדיר את המצב של הנסירה - כעת הילד אינו רוצה לעשות את הדברים 'כי אמרו לו', אלא כי הוא מבין אותם ומזדהה מבפנים. הוא לא רוצה לציית, אלא לבחור מתוך רצון חופשי. למעשה, הוא רוצה 'להתפרד' מההורים, - לעבור ממצב שהוא עושה את רצונם בלבד, למצב שבו הוא חווה ועושה את הדברים מתוך הרצון האישי שלו.

אלא, בתחילת דרכו של הילד, לא תמיד הוא מבין שהרצון של ההורים זה בעצמו הרצון האמיתי שלו. ההורים אמנם חינכו אותו לפי 'דרכו', לפי העצמיות האמיתית והנשמה הטהורה שבו. ואולם, הלא הוא עדיין לא מכיר את העצמיות שלו. הוא מכיר את עצמו רק בצורה חיצונית. ממילא, בשלבי הנסירה, בהן הוא מחפש אחר רצונו החופשי, הוא עלול לשגות ולטעות, ולחשוב על רצונות נוכריים, כאילו אלו הדברים שהוא רוצה באמת. כל אלו הם שלבים של תעייה בדרך, הבאים מתוך חיפוש ובירור פנימי.

והנה, במצב זה עלולות להתחיל בעיות עם ההורים. ראשית כל - מרדנות. בניגוד לתקופת קטנותו, בו היה זקוק מאוד להוראות הוריו,

כעת הוא דווקא מבקש את החופש העצמי שלו. זהו גיל ההתבגרות, בו ההכרה וההרגשה האישית מתחילות להתפתח, והילד מבקש לעמוד על צביונו העצמי. לכן, פעמים רבות הוא מתמרד 'דווקא', כי הוא אינו רוצה שיגידו לו מה לעשות. בעומק העניין, הוא מבקש לחזק את רצונו העצמי, וזה מתבטא דרך מרידה ברצונות שמחוץ אליו, שהורגל לשומעם בצייתנות מרובה. למעשה, בגיל זה הוא מתחיל לשמוע את הרצון שבתוכו פנימה. עד אותה העת הוא לא הכיר כלל את פנימיותו, הוא רק ציית למה שאמרו לו, כעת - הוא מתחיל לרצות ולהרגיש.

הסכנות שבתקופת 'הנסירה'

כאמור, במצב הנסירה הדמות המשפיעה נעלמת, נכנסת לתרדמה, והדמות המקבלת נותרת לבדה. למעשה, מצב הנסירה כביכול משאיר את הילד לבדו, עם בחירתו. משל למה הדבר דומה - לאדם העוצר את בנו מלעשות דבר מסוים מחשש שיפגע. והנה הילד כל פעם מחדש מנסה לעשות זאת. זהו מצב שהילד איננו מבין ומזדהה עם הדרכת אביו. לאחר שהאב רואה שהילד איננו 'קולט' את ההסברים על הסכנה, הוא אומר לו - 'אתה יודע מה, אני מפסיק להעיר לך על כך. תעשה מה שאתה רוצה - אתה תבין לבד'. והנה, הילד מרגיש 'חופשי' לעשות כרצונו, ועושה את אותו הדבר ואכן הוא נפגע ונפצע מכך. כעת הוא הבין מעצמו את הצדק שבדברי אביו. זוהי הנסירה - משאירים אותו לבד, ללמוד מהטעויות של עצמו ולהפנים את האמת. עליה נאמר "טובה מרדות אחת בליבו של אדם". והרגע שבו הילד מבין את צדקת אביו, זהו החזרת פנים בפנים. כעת מתוך רצונו האישי הוא לא יעשה את הדבר המזיק ההוא, ולא רק בגלל שאביו אמר לו.

אם כן, הנסירה היא מצב שבו הילד, הנוקבא, עם ישראל, נשארים לבד. ההורים, הדכורא, הקב"ה, כביכול 'נעלמים'. אלו הן הרגעים המסוכנים, השלב שבו יש חיפוש עצמי, שעלול גם להפיל בכל מיני סכנות ולהביא למעשים שאינם מתוקנים ואינם הולמים את העצמות האמיתית. אלא שכדי שהאדם יבין ויבחר מתוך עצמו, הוא צריך לעבור תהליך זה של נסירה. אכן, הנסירה, ההתפרדות, היא קשה ולא פשוטה. לכן היא תקופה של דינים כידוע. הנסירה היא התרחקות, מפרידים את השניים זה מזה.

מצב זה איננו פשוט כלל. כפי שאנו מכירים מחינוך הילדים, לא תמיד הילד שומע בתוכו את הרצונות שמתואמים עם הדרך שבה הנחו ההורים. לפעמים הוא מתחיל חלילה ללכת בדרך אחרת. למעשה, מצד האמת ההורים הנחו את הילד בדרך ישרה ההולמת ותואמת את העצמות האמיתית שלו, את הנשמה הטהורה שבו. כך שכשהוא הולך נגד הוריו הוא למעשה הולך נגד הנשמה והפנימיות האמיתית שלו. בנקודה זו חשוב להבחין - באמת, הילד בעומק עומקו רוצה את הרצונות הישירים והכשרים שהדריכוהו הוריו בהם. אלא, שהוא עדיין לא מצא את הקולות הטהורים והאמתיים הללו בקרבו פנימה. הוא מורגל לשמוע את הוריו אומרים לו כך, אך לא את עצמו. והנה, בשלב הראשון של הנסירה הוא רק מתחיל להרגיש שהוא רוצה לרצות בעצמו. ופעמים רבות התעוררות זו ממלאת אותו ברצונות חיצוניים המנוגדים אף לרצונות הפנימיים והאמיתיים שלו. זאת מפני שרק זמן קט שהתחיל להכיר את עצמו, והוא עדיין איננו יודע באמת מה הוא רוצה בקרבו. אם כן, למעשה בנסירה הילד התחיל בתקופת 'חיפוש' אחר רצונותיו ועצמותו האמיתית. הוא ב'חיפוש' אחר 'חופש', ובחירה עצמית.

חזרת 'פנים בפנים' - מצב של בגרות והזדהות פנימית

וכך, סיומה של תקופה זו היא התודעות אמיתית לרצונות האמיתיים והפנימיים של הילד הבוגר. לאט לאט הלך הילד והכיר מתוכו פנימה את האמת שבדברי הוריו. דווקא מתוך הקשיים והמכאובים, דווקא מתוך ההתרחקות צרופת הכאב, נולד פנימה, עמוק עמוק, ההכרה החזקה שבקרבנו הוא איננו רוצה אלא את מה שהנחילוהו הוריו, את הדרך המאירה והטובה שחינכוהו וגדלוהו ללכת בה. לאחר שחוהו על בשרו את הכאב העצום מההליכה ההפוכה מדרכי הוריו, הוא נוכח לדעת שלמעשה דרך זו איננה רק דרכי הוריו, אלא זה בעצמו הדבר התואם ביותר את נשמתו הטהורה. זוהי הדרך ההולמת את עצמיותו ואת מהות חייו. ובחשק וחיפץ לב, מתוך רצון פנימי והזדהות אמיתית, ישוב אל אורח החיים שהדריכוהו הוריו. זהו מצב של פנים בפנים. במצב זה, הילד לא רק מציינת בנאמנות לדברי הוריו. הילד בא בבחירה אישית, מתוך רצון חופשי והזדהות עמוקה ואמיתית. מכל לבבו הוא מכיר היטב שזה מה שהוא רוצה ולא דבר אחר כלל.

בשונה ממצב של אחר באחר, כעת החיבור שלו אל דרך החיים איננה רק חיצונית, מתוך כורח וצייתנות, כשליבו אינו מסור בחשק, אלא רדום ולעיתים אף נוהה החוצה. כעת החיבור הוא עמוק ופנימי, מתוך אהבה ושמחה עצומה. הוא מכיר את עצמו ורצונותיו היטב, ויודע הוא נאמנה, שכל רצונו אינו אלא דרך זו, ולא זולת.

מצבי 'אחור באחור', 'נסירה' ו'פנים בפנים' בעבודת ה'

מציאות של אחור באחור, נסירה ופנים בפנים קיימת גם אצל האדם הפרטי במסגרת עבודת ה'. המצב של אחור באחור הוא מציאות של עבודת ה' בבחינת מצוות אנשים מלומדה. האדם מציינת למה שה'

ציווהו, אולם הוא לא עושה זאת מתוך הזדהות פנימית ושמחה, אלא מתוך כורח וכפייה. מציאות זו של חוסר הזדהות פנימית סופו להביא לידי משבר וירידה. אם הנפש פנימה איננה מזדהה עם התורה, הרי שח"ו היא עלולה להתחיל לרצות רצונות הפוכים מהתורה, חס ושלום. מצב זה עלול להביא לנפילה ולהסתאבות בחטא. מצב הנפילה וההתרחקות הוא מצב של נסירה, בו כביכול נוכחותו של הקב"ה הצטמצמה אצל האדם, ובמקומה הוגדלה נוכחות האדם ורצונותיו האישיים. כך, ממשיך הוא ותועה, חושב שמוצא את אושרו במחוזות שאינם רצון ה', חלילה.

לאחר שהתרחק ונפל, התעורר בו כאב עצום על מצבו. זוהי התעוררות התשובה. הרצון העמוק לשוב בתשובה שלמה איננו חיזוני. הוא לא בא כתכתיב וכעול חיזוני, אלא בא ממעמקי הנפש פנימה. ממקום של הזדהות עמוקה עם רצון ה'. אור התשובה, בוקע ועולה ממעמקי העצמיות, ומשיב את האדם, באהבה ובהזדהות עמוקה, לעשות רצון ה' כרצונו.

אם כן, הקרירות בעבודת ה', מצוות אנשים מלומדה - זהו אחור באחור. לאחריו באה הנסירה, המחפשת את הרצון העצמי, ובדרך עלולה ליפול בטעויות ובמחשבות כאילו חלילה הרצון העצמי מנוגד לרצון ה'. ולאחר מכן באה התעוררות התשובה ושיבה מחודשת אל רצון ה', מתוך רצון פנימי, זהו המצב של פנים בפנים¹².

¹² מצב של אחור באחור, נסירה, פנים בפנים, קיים גם במסגרת לימוד תורה. **אחור באחור** הוא מצב שבו האדם לומד אך איננו מביין את הטעם ואת ההיגיון הפנימי של ההלכה. כעין לימוד בקיאות. לאחר מכן, הוא מתחיל להקשות קושיות. הוא איננו מביין. **קושיות אלו, הן בחינת נסירה**, התובעת את ההבנה הפנימית של התורה. ודווקא לאחר הקושיות הרבות, באה **ההבנה הפנימית, וזהו מצב של פנים בפנים**. בבחינה מסוימת, הצד הנגלה של התורה, המתמקד בעיקר בהוראות המעשיות של קיום תורה ומצוות, ואיננו חושף

דברי הרב קוק והרמח"ל בעניין מזהות הנסירה

את כל התהליך הזה של אחור באחור, נסירה ובפנים בפנים כותב הרב קוק וזו לשונו: "אי אפשר לאדם להפרד מדבקות האלהית, ואי אפשר לכנסת ישראל להפרר מצור ישעה אור ד' אלהי ישראל. אבל אי האפשרות הזאת, ההולכת ומופיעה בכל הדורות, יש בה הכרח טבעי, שאיננו נותן מקום לבהירות הדעת לגלות את פעולתה". כאן הרב מדבר על מצב של אחור באחור. כמו שהרמח"ל אומר, שהעובדה שהנשמות הן חלק אלוה-ממעל זה בעצמו בחינת אחור באחור, והיינו שדבר זה הוא מוטבע בטבע ובהכרח גמור והוא לא בא מתוך בחירה חופשית^{נב}.

את הטעם והמשמעות הפנימית שלהם, הוא בחינת אחור באחור. ללא לימוד פנימיות התורה, הרי שהדברים עלולים להראות כתכתיב חיצוני. כך הזוהר אומר, שבבחינת עבדים לה', אנו שומעים את הציווי בלבד, בלי הטעם הפנימי. הוא אשר אמרנו, העבד אמור לציית, ולא להזדהות. בנאמנות ובמסירות עליו לבצע את רצון האדון, הן אם הוא מבינו והן אם לאו. העבד עובד מתוך יראה. מורא זה שומר עליו שלא יעבור על מצוות האדון.

טעמי תורה, אומר הזוהר - אלו הן מקבילים לבחינת הבנים, שנמסר להם הטעם הפנימי של התורה והמצוות, והן מתבוננים בו ומגייעים לידי הזדהות וחיבור פנימי. זוהי עבודת ה' של אהבה פנימית, ולא רק של יראה חיצונית. מתוך נפשם פנימה, ברעותא דליבא, הם חפצים ומשתוקקים לעשות את רצון ה'. הם מכירים שזה החיים שלהם, האור והנועם, המתקיים ומקור כל הטוב והשפע. "ולאהבה אותו - כי הוא חיין".

^{נב} זהו לשונו בספר כללים ראשונים כלל כח: "ענין אחור באחור, ופנים בפנים, והנסירה-שיעורי הקריבות או הריחוק של התחוננים עם המשפיע העליון נשער בענין האחור ופנים. כי האחוריים הם בחינת ההרחק, כאדם שפונה מחבירו שהופך עורף אליו, והפנים הם בחינת הקירוב. והיינו האורות וההשפעות שאין שם סבר פנים, אלא אדרבא סילוק וריחוק, נקראים אחוריים. והאורות וההשפעות שיש שם סבר הפנים והקירוב נקראים פנים. והנה קצה הריחוק הוא אחור באחור, וקצה הקירוב הוא פנים בפנים. כי אחור באחור - זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן, וזהו מה שפונים זה מזה, ואין פונים זה לזה כלל, אלא איש לדרכו מקצהו. ופנים בפנים הוא ההפך, ששם כל הפניה וכל ההתדבקות. והאמצע שבין שתי קצוות אלה הוא הפנים באחור או אחור בפנים, כי האחד פונה והאחד לא. והנה כשהתחוננים בשלימותם, הם נגשים לפניו ית' כביכול

וכידוע, המעלה הגדולה ביותר שלנו היא הבחירה החופשית, העובדה שאנו בעצמנו בוחרים בעבודת ה', ולא רק מתוך הכרח ושיעבוד. לכן צריך עשות 'נסירה'. למעשה, הרמח"ל (שהבאנו לשונו לעיל) מבאר שכל ירידת הנשמה לגוף היא בחינת נסירה, שהרחיקה את הנשמה מבוראה, 'מזערה' את תוקף ההתגלות האלוקית, ורק על ידי כך איפשרה לנשמה את הבחירה. הלא הנשמות במרומים שרויות באור כל כך עצום עד שאין להם כלל התלבטות אם ללכת בדרך ה' אם לאו, נמצא שאין להם בחירה. לכן ירדה הנשמה לעולם, הועלם ממנה תוקף האור, התלבשה בלבוש חומרי שבו יש יצר הרע, - כל זאת כדי כביכול להשאיר אותה 'לבדה', בלי הרוממות האלוקית העליונה, כדי לאפשר לה את הבחירה החופשית. שהיא מעצמה, מרצונה החופשי, תבחר בדרך ה'.

אמת, ירידת הנשמה לגוף היא דבר מאוד לא פשוט. הרבה נפילות עלולות להיווצר מכך. חטאים וסכנות, יצר הרע ותאוות עלולים לפתות את האדם עלי אדמות. לכן הרמח"ל אומר שבאמת הנשמה מעצמה איננה רוצה בירידה זו. אלא היא "כבושה בו בכוח מכריח". משל לאבא שמלמד את בנו שחייה, ועוזב אותו במים העמוקים בידועו שהוא מסוגל לשחות לבד. הילד נאבק ואינו רוצה שיעזבוהו, ואילו האב יודע שהבן יכול לעמוד ולהצליח במשימה.

בלב גס, כאשה לבעלה, והוא פונה אליהם באהבה. ומצב זה הוא היות נוק' פב"פ עם הז"א. אך בהיותם בלתי תיקון הוא היותם אב"א, שאין להם מצח להרים ראש לפניו, ואף הוא אינו פונה להם באהבה, אפס כי הם נשואים מני רחם, והם דבקים בו ית' מצד היות הנשמה חלק אלוה ממעל, ובבחי' זאת לא יתפרדו מעולם ועד עולם. ולכן נוק', אפילו כשהיא אחור באחור - כותל אחד לשניהם, כי בבחינת קשר מוטבע בין הקדושה העליונה, כלל הארותיו ית', ונשמות ישראל - אין ביניהם פירוד. אך כשהם חסירי ההשלמה, לא יהיו המה אלא נסבלים ממנו, אך לא שיפנה להם באהבה רבה, ולא שיהיה להם הרמת פנים לפניו".

אם כן, המצב של אחור באחור ללא בחירה הוא איננו שלם. ולכן ממשיך הרב קוק ואומר: **"על כן באים ימים שתודמה נופלת על האדם, והפרצופים ננסרים זה מזה, עד שהפירוד הגמור נעשה אפשרי"**. זוהי הנסירה. ההתפרדות. הרב קוק אומר שהנסירה יוצרת למעשה את האפשרות של הפירוד הגמור. הלא כעת, שאינם מחוברים גב לגב, יכולה האישה לקום וללכת... זה מסוכן! אלא שבאמת, הקב"ה יודע שבעומק העומקים הרצון הוא אחד, רצון של חיבור אמיתי ופנימי. ולכן, גם אם יהיו בעיות בדרך, סופה של הנסירה להביא לחיבור מחודש, אך הפעם לא אחור באחור, אלא "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי". זאת הפעם 'עצם' - כלומר יש לה עצמיות ומהות משלה, ואיננה רק שרוכה אחרי בהכרח, כמו ילד קטן. ובלשון הרב קוק: **"ובכלות התרדמה במקום צלע מחוברת, חיבור טבעי, גב לגב, עומדת תפארת אדם בכליל הדרה, שהבחירה השכלית מכרת לומר "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי", והעולם מתכוונן בהופעת חיים ותולדות קיימות עדי עד"**.

אם כן, תקופת הנסירה, עד שמגיעים מצב העמוק של פנים בפנים, היא תקופה מסוכנת, שהפירוד הגמור נעשה אפשרי, כביכול. אכן, הנסירה יוצרת את הבחירה, וממילא - היא יוצרת את האפשרות לבחור גם הפוך מדרך ה'. כמו שאכן יש חוטאים שנפלו. המלאכים, שאין להם בחירה, ועומדים הם בבחינת אחור באחור, לא חטאו. אך לכן גם מעלתם פחותה ממעלת האדם. סופו של האדם לשוב פנים בפנים, ולא ידח ממנו נידח, ולכן באה הנסירה. וכך כותב הרב קוק: **"האפשרויות לדבר 'גבוהה גבוהה', על דבר שמד, על דבר כפירה, על דבר פירודים מוחלטים, הן תולדותיה של הנסירה"**. זוהי הסכנה שבהענקת כוח הבחירה. ואולם, סופו של תהליך אינו בפירוד חלילה, אלא בשיבה

מחודשת, ובלשון הרב קוק: "המביאה לידי ההתאחדות הגמורה, הצורית החפשית, "כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך"."

גלות ישראל - 'אחור באחור'

לאחר ביאור זה, ניגש לדברי האריז"ל בעניין פורים. ראשית, תקופת הגלות, 'אחור באחור'. כותב האריז"ל: "הנה נתבאר אצלנו בדרושי נוקבא ובענין מיעוט הירח כי בכל זמן של הגלות עומדים 'הדכורא והנוקבא' אחור באחור כל ימי החול..."^ט.

ימי הגלות הקשים, אלו ימים שבהם השכינה בגלות, בעפר. השכינה, שהיא עצם המהות של ישראל, התקטנה והצטמצמה מאוד. כביכול חזרה לבחינת הקטנות, שהיא חסרת כל רצון עצמי וכל אור ושפע. קללת הגלות מיזערה את קומתה של השכינה ודלדלה את אורה, עד שלא נשאר אלא כדי חיותה בלבד. אפשר להמשיל את השכינה בגלות לאדם היושב בעיצבון עמוק מאוד. עצב פנימי זה משבית ממנו כל שמחה וכל רצון, כל חשק חיים וכל טעם והתעוררות פנימית. הוא יושב דומם. ממילא, אין לו כוח פנימי להתעורר ברצון ובחשק. זהו המצב של איבוד הפנימיות, שאיבדה השכינה בזמן הגלות.

ממילא, בזמן הגלות, אנו, בני המלכות, ענפי השכינה, חשים במעמקי הנשמות שלנו את הגלות המרה והקשה הזו. והתוצאה היא, שהנשמות קדורות בעיצבון ובצמצום פנימי. אין הארה והשגה, אין שמחה ושפע.

^ט והנה אפשר לומר שמטרת הגלות נועדה להביא לזיכוך פנימי עד שייצור החזרת פב"פ. יסוד ושורש הגלות מתואר בפסוקים - "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב". והיינו, כבר בארץ ישראל היו בקרירות ובחוסר חשק, בחי' אב"א. הגלות נועדה להציף על פני השטח את המצב הלא מתוקן, של אב"א, כדי להביא לתיקונו, ע"י החזרת פב"פ.

מתוך מציאות זו של הנשמות, נסתתמו מעיינות חכמה, והשגת פנימיות התורה נעלמה ונתורה נחלתם של יחידי יחידים. ואילו הצד היחיד שבתורה שנשאר על עומדו הוא הצד המעשי בלבד - "מיום שחרב בית המקדש אין לו לקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד". עם ישראל בתקופת הגלות איננו מסוגל להגות בפנימיות התורה, אלא אך ורק בהוראות המעשיות. זהו המצב של אחר באחר, בו אנו יכולים אך ורק לשמור על אורחות התורה המעשיים, המצוות המעשיות, ואילו הפנימיות איננה יכולה להאיר. היראה והפחד שולטים, והאהבה והחשק הפנימי אינם מאירים בכל עוז, כמו בימי הגאולה והשראת השכינה. זהו מה שכתב האריז"ל שבכל הגלות השכינה וקוב"ה נמצאים במציאות של אחר באחר.

תקופת מרדכי ואסתר - 'נסירה' ודורמיטא

ממשיך האריז"ל ומבאר את שלב המעבר, בין גלות וגאולה, בין אחר באחר לפנים בפנים, הלא הוא שלב הנסירה -

"והנה כאשר רוצים לחזור פנים בפנים צריך שתקדים בחינת הפלת הדורמיטא על 'הדכורא' כדי שתיעשה הנסירה ותוכל לחזור עמו אפין באפין... ולהיות כי עניין מרדכי ואסתר היה בסוף השבעים שנה של גלות בבל כנודע לכן אז כבר בימיהם התחיל ענין תיקון 'הדכורא והנוקבא' כדי לחזור אפין באפין ויגאלו ישראל. ועניין התחלה זו היא עניין הדורמיטא (התרדמה) שנעשה אז בימיהם."

האר"י מלמד אותנו יסוד עמוק מאוד שפותח את הפתח להבין את דורו של מרדכי ואסתר. הוא אומר שבדור זה, הדור שקודם הנסירה, היו קוב"ה וכנסת ישראל במצב של נסירה. קודם שנמשיך נציין יסוד חשוב מאוד:

הבנת התהליכים שמתרחשים בעולם לאור פנימיות התורה

כידוע, העולם הזה הוא ענף והשתלשלות מהעולם העליון. כל מה שמתרחש בעולם הזה הוא תוצר של התרחשות פנימית ונעלמת במימדים הפנימיים שבעולם האצילות העליון. אנחנו, בקוצר מבטנו, איננו יכולים להביט לעילא, אל השורש הרוחני העליון. משום כך אנו רואים רק את הארועים המתרחשים בעולמות התחתונים. ואולם, בעלי הסוד, בעלי המבט החודר אל הפנימיות הנעלמת, יודעים ברוח קודשם מה המתרחש בעליונים. הם יודעים אלו תהליכים פנימיים מתרחשים בעומקים הנעלמים של המציאות, ברום גובה עולם האצילות, בהתאם לכך - הם מבארים לנו באופן בהיר ועמוק מאוד גם את המתרחש בתחתיות ארץ. אנחנו משולים למי שרואה רק את התנועות החיצוניות, ואילו בעלי הסוד משולים למי שיושב עם המלך במלאכתו, שומעים את ההסבר המפורט, ורואים עין בעין כיצד הוא מתרחש בכל העולמות כולם. לעומת המבט הפנימי והנעלם הזה, הבריות כולם משולות למי שהולך בחושך, ללא ידיעה אמיתית במתרחש במציאות. כך היא המידה, האמת הפנימית המתרחשת בעולם האצילות, היא זו שמאירה באור בהיר את הפשר והמשמעות של כל מה שמתרחש בעולם, ובלעדיה - הכל לוטה בערפל ובחוסר הבנה.

אם כן, האריז"ל ברוח קודשו, מוריד אלינו מלעילא ידיעה מופלאה ופנימית, מה התרחש בפנימיות העולמות בתקופת המן, הוא אומר שהעמידה של בחינת קוב"ה וכנסת ישראל היתה במציאות של נסירה. ידיעה נפלאה ונעלמת זו היא השורש לכל מה שהתרחש בתחתונים, לכל היחס בין נשמות ישראל, בחינת כנסת ישראל, לבין התורה, בחינת קוב"ה.

כפי שהסברנו, המצב של הנסירה הוא מצב בו הדכורא נכנס כביכול לתרדמה, 'נעלם', ואילו הנוקבא נותרת לבדה. מצב זה נועד כדי לבנות את הנוקבא, ולהביאה למצב של פנים בפנים, כלומר - ממצב בו אין לה רצון עצמי ובחירה חופשית, להביאה למצב שבו יש לה רצון עמוק וחופשי, ובבחירה חופשית היא רוצה את הקרבה והדבקות בדכורא. מצב הנסירה מתחיל בהעלמות של הדכורא ובהתפרדות קשה, והופך אחר כך להתעוררו ושיבה מחדשת ומבורכת.

'ישנו עם אחד' - 'ישנו מזן המצוות', 'ישן הוא האלו-ה שלהם'

אם כן, האריז"ל אומר לנו שהמצב בעליונים באותו הדור היה בבחינת נסירה. אכן, כשאנו מתבוננים בהשתקפות של העליונים, במצב של התחתונים שבאותו הדור - של עם ישראל - אנו יכולים לראות היטב את סממני הנסירה. ראשית כל, "ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", הסתר בתוך הסתר, הנאמר על דור זה, ומבטא את הדורמיטא. זוהי ההעלמות של 'הדכורא'. שם שמים מוסתר במגילה. 'הסתר' זה מצב של אחור באחור, בו הדכורא נמצא, אך מסתיר פניו. ואילו 'הסתר בתוך הסתר' זהו מצב של הנסירה. שבו הדכורא כביכול נעלם לחלוטין. זוהי תקופת הנסירה, תקופת דימדומים שבין הגלות והגאולה, תקופת המשולה לשחר, שבו החושך מתגבר, "קדרותא דצפרא", ולכן אסתר המלכה אמרה בתקופה זו: "למנצח על אילת השחר מזמור לדוד - אלי אלי למה עזבתני", בכאבה על עומק הנסירה, ועל ההסתר הגדול, בחינת "אימה חשכה גדולה, זו מלכות מדי". אגב, על דבר מהות ההסתר בתוך הסתר כותב רבי נחמן ומתאר את חומרת מצב זה בעבודת הנפש הפרטית, וזו לשונו:

”כִּי יֵשׁ שְׁנֵי הַסְּתָרוֹת. וּכְשֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ נִסְתָּר בְּהַסְּתָרָה אַחַת, גַּם כֵּן קָשָׁה מְאֹד לְמַצְאוֹ. אַךְ אֶף-עַל-פִּי-כֵן, כְּשֶׁהוּא נִסְתָּר בְּהַסְּתָרָה אַחַת, אֶפְשָׁר לִיגַע וּלְחַתֵּר עַד שְׁיִמְצֵא אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, מֵאַחַר שְׁיִודַע שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ נִסְתָּר מִמֶּנּוּ. אָבֵל כְּשֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ נִסְתָּר בְּהַסְּתָרָה תּוֹךְ הַסְּתָרָה, דְּהֵינּוּ שֶׁהַהִסְתָּרָה בְּעֲצָמָה נִסְתָּרֶת מִמֶּנּוּ, דְּהֵינּוּ שְׁאִינוּ יוֹדְעֵי כָּלֵל שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ נִסְתָּר מִמֶּנּוּ אִזִּי אֵי אֶפְשָׁר כָּלֵל לְמַצֵּא אוֹתוֹ, מֵאַחַר שְׁאִינוּ יוֹדְעֵי כָּלֵל מֵהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ. וְזֶה בְּחִינַת (דְּבָרִים ל”א): ”וְאֹנְכֵי הַסְּתֵר אֶסְתִּיר”, דְּהֵינּוּ שְׁאַסְתִּיר הַהִסְתָּרָה, שְׁלֹא יֵדְעוּ כָּלֵל שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ נִסְתָּר. וְאִזִּי בּוֹדָאֵי אֵינּוּ יְכוֹל לְמַצֵּא אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, מֵאַחַר שְׁאִינוּ יוֹדְעֵי כָּלֵל שְׁצָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי אֵינּוּ יוֹדְעֵי כָּלֵל שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ נִסְתָּר מִמֶּנּוּ, כִּי הַהִסְתָּרָה בְּעֲצָמָה נִסְתָּרֶת כְּנ”ל. אָבֵל בְּאֵמֶת אֶפְלוּ בְּכָל הַהִסְתָּרוֹת, וְאֶפְלוּ בְּהַהִסְתָּרָה שְׁבִתוֹךְ הַסְּתָרָה, בּוֹדָאֵי גַם שֵׁם מְלַבֵּשׁ הֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ. כִּי בּוֹדָאֵי אֵין שׁוֹם דְּבַר שְׁלֹא יִהְיֶה בּוֹ חֵיוֹת הֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי בְּלַעֲדֵי חֵיוֹתוֹ לֹא יִהְיֶה לוֹ קִיּוֹם כָּלֵל”.

אם כן, ראשית כל המצב הוא של הסתר בתוך הסתר. שנית, ההתנהגות של הדור בפועל - בדור זה ישבו ישראל בסעודתו של אותו רשע, סעודת אחשוורוש. סעודה זו נעשתה לאחר שבעים שנה של גלות בבל, שבו סבר אחשוורוש שאם לא נגאלו ישראל כעת, שוב לא יגאלו. בסעודה זו ממש ישבו ישראל ונהנו! כידוע, אחשוורוש לבש בסעודה זו את בגדי הכהן הגדול. והנה, עם ישראל, יושבים אוכלים ושומחים, בסעודה נוראית על כך ששוב לא יגאלו, כשהם רואים את בזיון הקודש הפנימי של ישראל, בגדי כהן גדול וכלי המקדש! הכיצד?? ומה הם חשבו, שעשו כך??

התשובה היא, שאכן, זוהי התקופה הקשה של הנסירה. עם ישראל כביכול התייאש מהקשר שלו לקב”ה. כל עוד שהיו בזמן בית ראשון, ראו בני ישראל את הקשר שלהם לה’. ההתגלות העליונה שבבית

ראשון חיברה אותם לה'. כעת, לאחר שנעלם האור הגדול, התחילו ישראל לחשוב, שאולי חלילה נותק הקשר לגמרי. דור זה לא רק שלא שאל את עצמו "היש ה' בקרבנו", אלא שהתחיל לייאש עצמו ולענות תשובה שלילית לשאלה זו, חס ושלום. למעשה, הגרעין הפנימי של מחשבה זו היא אותה התפיסה, שהקדושה היא אך ורק קדושת התורה וההתגלות העליונה, ואילו הגוף ועצמיותם של ישראל אינו קדוש. ממילא, סברו עם ישראל שחלילה כבר אין קשר בינם ובין הקב"ה. כמאמר המון, "ישנו עם אחד", ומבארים חז"ל - "ישנו מן המצוות".

כאמור, בתקופת הנסירה נופלת תרדמה על הדכורא. האריז"ל אומר שזהו בחינת 'הדורמיטא', התרדמה כביכול של בחינת קוב"ה. וכך מובא במדרש והביאו האריז"ל - "ישנו עם אחד", ישנו - ישן ו', והיינו "ישן הוא האלוה-ה שלהם". המשמעות 'השינה' היא הסתלקות ומזעור נוכחות. ממילא, המשמעות של 'שינה' כלפי הקב"ה היא כביכול מיזעור ההתגלות האלוקית. דבר זה לידי ביטוי בעולמות התחתונים בכך שישראל ישנו מהתורה ומהמצוות. כידוע, התורה והמצוות הן ענף והשתלשלות מבחינת הדכורא, קוב"ה. אם כן, 'ישן הוא האלוה-ה שלהם', הוא המצב לעילא, והביטוי שלו לתתא - 'ישנו מן המצוות'. רפיון ישראל מהתורה, היא בעצמותה הביטוי של שינת הדכורא, בתוך העולמות הגלויים. כי כשישראל מרבים תורה, הם מגלים את נוכחותו של הקב"ה בתוך העולמות. ממילא, כשהם אינם לומדים תורה, חלילה השגחתו ונוכחותו הגלויה נעלמת מעיני כל.

אם כן, עם ישראל מרפה את ידיו מהתורה ומצוות. הוא בעצמו מתייאש וסובר שכבר נותק הקשר עם ה', וחלילה לא יגאלו עוד, ולכן ישראל אומרים לעצמם - הלא אין קדושה אלא בתורה, וממילא, אם עזבנו את התורה, נותרנו רק עם עצמנו, לבד, עם גוף וחומריות. ממילא, מה נותר לנו לעשות? - ללכת וליהנות מסעודת אחשוורוש.

עם ישראל שבאותו הדור חשבו, שיהודי ללא תורה ומצוות הוא גוי, כביכול מנותק לגמרי מהקב"ה.^פ

התעוררות הזמן בעקבות הרפיון מזהתורה

והנה, כמו שבארנו קודם לכן. כל אימת שישראל חושבים מחשבת פסול זו, כל פעם שהם מרפים ידיהם מהתורה וסבורים שהם מנותקים על ידי כך מהקב"ה, כי חלילה עצמיותם איננה קדושה - בכל פעם כזאת, מופיע עמלק, הסובר אף הוא שישראל אינם קדושים בעצמם וניתן לחסלם בשעה שהם מנותקים מהתורה. למעשה, **עמלק מופיע תמיד בתקופת הנסירה**. גם בימי משה - עצם שאלת ישראל 'היש ה' בקרבנו אם אין', בו היו במעמד של הסתפקות ותהייה על טיב הקשר שלהם להקב"ה, זהו 'סוג' של נסירה, המבטאת בירור וחיפוש עצמי. גם בימי מרדכי ואסתר, בתקופת הנסירה, קפץ עליהם רוגזו של עמלק, על ידי צאצאו - המן הרשע ימ"ש. וזה מה שכותב האריז"ל בהמשך דבריו:

^פ לאור זאת אפשר להסביר את דברי רשב"י שענה לתלמידיו על ששאלו, מפני מה מחל הקב"ה לאותו הדור וגאלם, והלא נהנו מסעודת הרשע והתשחוו לצלם, ושאלו 'וכי משוא פנים יש בדבר?', והשיב להם רשב"י, בעל המבט החודר אל הפנימיות הנעלמת, ואמר, 'אמר להם הם לא עשו אלא לפנים'. לאור דברנו אפשר להבין זאת בב' אפשרויות: א. באמת, בפנימיות הם לא חפצו במעשיהם הרעים, וכאבו כאב גדול, אלא שלא ידעו כלל לבטא כאב זה, מרוב שיקוע בתוך החושך וההסתור. ב. רשב"י מלמד אותם שאין להסתכל על דבר זה לבדו, אלא כמהלך אחד גדול, והיינו שמציאות זו של ההנאה מסעודת הרשע, הייתה בחינת הנסירה, השינה מהמצוות, שבאמת סובבה מאת ה', כדי להביאם אח"כ לחזרת פנים בפנים, ממילא, 'לא עשו אלא לפנים', היינו שלא נעשה הדבר אלא כדי להחזיר פנים בפנים, וממילא, היות וחזרו אח"כ בכל ליבם ופנימיותם לה', נמצא ששבו בתשובה שלמה ועמוקה, ונחשב הדבר כמו תשובה מאהבה, ההופכת לדונות לזכויות.

"ועניין התחלה זו היא עניין הדורמיטא שנעשה אז בימיהם, וזה סוד הצרה העצומה שהייתה אז לישראל אשר עליו נאמר והנה אימה חשיכה גדולה כו' וארז"ל חשכה זו גלות מדי שהחשיך עיניהם של ישראל. וענינו הוא לפי שאז היה 'הדכורא' בסוד הדורמיטא. ונודע כי המן הרשע היה אוסטורלוגוס גדול כנודע... וידע בחכמתו עניין מיעוט השגחתו יתברך על ישראל בימים ההם להיותו בבחינה השנינה ולכן חשב ועלה בלבו כי הזמן מוכן לאבד שונאיהם של ישראל, וזה סוד עניין ויכוח המן עם אחשוורוש אם יעלה בידם עצה זו והשיב לו המן ישנו עם כו' ודרשו רז"ל ישן הוא האלוה שלהם והבן זה".

הוא אשר אמרנו - המן ימ"ש אינו מכיר אלא את הקדושה שבמרומים. ממילא, בשעה שהוא רואה את המצב של הנסירה, בו ישראל מרפים ידיהם מהתורה ומנותקים מהקדושה הגלויה - הוא מתעורר. הרי הוא כמו האויב בשעה שרואה את בן המלך הולך לבדו ללא אביו, וסובר שכעת ניתן לחסלו ולהורגו.

אם כן, כך סבר המן, שישאל ללא תורה אינם אלא גויים חלילה וניתן להורגם. כאמור, שורש עניין זה נעוץ בעיוות הפנימי של ישראל באותו הדור. הם סברו גם כן, שללא תורה והתגלות עליונה הם אינם אלא כמו הגויים. ובאשר ראו שאין גאולה ואין התגלות עליונה, ייאשו עצמם מן הגאולה^{סד}, ואמרו לעצמם שלכל הפחות ייהנו מהעולם הזה, כמו הגויים, חלילה.

^{סד} והוא מה שאמרו חז"ל שאין ב"ד בא עד שיתייאשו מן הגאולה, והיינו שאין ב"ד, שהוא בחי' פב"פ, בא, אא"כ הייתה נסירה. והייאוש הוא בחינת נסירה, המכשירה את ההתעוררות המחודשת, ודו"ק.

הארת הנוקבא הגנוזה בתוך ישראל ומאירה גם בזמן התרדמה

אלא, שהמן לא ידע דבר פנימי ונעלם מאוד. כאמור, עמלק איננו מכיר את הקדושה הנסתרת, קדושת ישראל בעצם מהותם. זוהי קדושת הנוקבא, השכינה, שלעולם לא תפרד מישראל, והיא מושרשת בעצם מהותם. וכך כותב האריז"ל:

"והנה אף בזמן הדורמיטא אין הנקבה ישנה כי אז מסתלקין המוחין מן הדכורא ונכנסין בנקבה כדי להבנות ולתקן 'את שיעור קומתה' כדי שתוכל לחזור אפין באפין... ובהכרח יש הארה והשגחה זו על ישראל מצידה ועניין אותה הארה היתה עניין מרדכי הצדיק... ואז ה' יתברך ברחמיו האיר הארת נוקבא העליונה, והיא גדולת מרדכי ואסתר ועל ידם נושעו ישראל מן הצרה הגדולה ההיא כמו שנבאר וזה עניין מרדכי והארתו".

'ההארה שנמצאת בנוקבא' היא קדושת ישראל מצד עצמם, גם ללא תורה. זוהי ההארה שמאירה ישירות אל הנוקבא, על עצמיותם של ישראל, ללא הדכורא, כלומר ללא התגלות והתלבשות בלימוד תורה. זוהי עצם קדושתם של ישראל, שהיא מצד היותם חלק אלוה-ממעל. את זה המן אינו מכיר. הוא איננו מכיר את השפע שבנוקבא, אלא רק את השפע שמושפע מהדכורא. והיינו, כמו שבארנו בהרחבה בעניין מהות עמלק, - המן לא ידע שישראל קדושים מצד נשמתם, שהיא לעולם לא תטמא באף טומאה. ולכן, על אף שעזבו ישראל את התורה, ומצד מעשיהם הם נראים כמו יתר אומות העולם, בתוך תוכם בוערת ומאירה קדושה עליונה, קדושה פנימית ואדירה, קדושת השכינה, המסתתרת בחביון בתוך מעמקי החיים ושוכנת איתם בתוך טומאותם. הגם שיהודי יתרחק רבות מקיום תורה ומצוות, ויפול למטה למטה, עד שייראה כאילו הוא מנותק לגמרי ממנו יתברך, חלילה - לא ידח ממנו

נידח! הנשמה הבווערת לא תניח למצב מעוות זה להיות נצחי. סופו של דבר תתקומם הנשמה, ובלהט אש קודש תתעורר ברשפי אש של אהבת ה' ותשוב למקור מחצבתה, ותשיבו בתשובה שלמה.

זהו בחינת נשמתו של מרדכי הצדיק. מרדכי הצדיק, הוא שאינו כורע ולא משתחוה, הוא איננו נכנע לטומאה ולכל דיבוריה גבוהה גבוהה על הייאוש מישראל ועל נפילתם. הוא אינו מתפתה לטענות הארס העמלקיות המסתכלות על החיצוניות, על המעשים הטמאים של ישראל, ובאים לייאש את ישראל מאביהם שבשמים.

מרדכי - בועור את הזיק החבוי בתוך ישראל פנימה

מרדכי מכיר את הזיק הבווער בכל יהודי. הוא מחובר ומושרש בבחינת הארת הנוקבא, בבחינת הארת השכינה, עצם קדושת ישראל הנעלמת. הוא, מבני בניה של רחל, הקדושה החבויה בתוך העולמות החומרניים, שלמרות שהסתאבו ונטמאו, לא תתבטל ולא תזוז מהם נקודת הקודש הפנימית. והוא, מרדכי הצדיק, עומד בתוקף נגד הטענות של המן-עמלק. עמלק מנסה לייאש את ישראל, מקטרג ומשטיין, מנפנף בכל חוצות בכך שישראל ישנו מן המצוות והאלוה-ה שלהם אף הוא ישן, אין תורה ואין התגלות עליונה, והם אינם אלא כאחד האדם. ובכך רוצה להעמיק בתוך לבבות ישראל את הייאוש מעצמם, הייאוש מהקשר לה', הייאוש מהגאולה. ולאחר זממה ארסית זו, מכין תוכנית להשמדת ישראל, באשר סבור שהם מנותקים מהקדושה, וניתן להשמידם.

והנה, כמו במלחמת עמלק אצל משה ויהושע, יודע מרדכי שלא העת להתגלות עליונה וניסית. את עמלק לא מנצחים אלא על ידי חשיפת הקדושה הגנוזה בתוך ישראל בעצמותם. אם הוא טוען שהם אינם קודש - הרי שהניצחון עליו לא יהיה אלא בהבלטה אדירה של עצמיות

ישראל. וזה מה שניסה מרדכי בכל עוז לעשות - לעורר את ישראל. לך כנוס את כל היהודים. לעורר בהם את הזיק הפנימי, את כוח התשובה והטהרה הנשמטית. תחת התרדמה ומנעמי החומריות, בא מרדכי ודיבר לעומק עומק תהומות הנפש של ישראל, אל נקודת הלב הפנימית שלא תכבה לעולם. וב"ה, התעוררו ישראל בתשובה עילאה, תשובה מאהבה עמוקה לה', ועל ידי כך, ובדרכי הטבע, ללא התגלות עליונה, נתנו מכה אנושה להמן. כך, שבו ישראל בחפץ לב, לקבל תורה באהבה, "הדור קבלוה בימי אחשוורוש".

ו'נהפוך הוא' - הפיכת פנים בפנים

"הדור קבלוה", 'הדור' - זוהי החזרת פנים בפנים. הגיעו לקבלה מחודשת של התורה, הדכורא. זוהי תכלית הנסירה וסיומה - להביא להחזרת פנים בפנים. דווקא מתוך נפילתם הכואבת בסעודתו של אותו רשע, היכרו ישראל את המאיסה בחומרנות, הכירו עד כמה כשהם עוזבים את ה' תהום נפערת תחתם, וממילא - כמו בעלי תשובה שהרע מבחין עבורם את הטוב, התעוררו ומאסו בכל לבבם בתרבות האשוורוש, ושבו בכל מאודם לאביהם שבשמים.

זהו 'ונהפוך הוא' - המהפך של בני ישראל ואביהם שבשמים, מאחור באחור לפנים בפנים! התהפכו, שוב לא הפנו זה לזה עורף, אלא בחשק וברעותא דליבא "מושכני אחריך נרוצה!" רגע המהפך הוא מהיר ומייד, כמו בעל תשובה שבבת אחת מאירה בו התשובה, והוא מואס בכל החומרנות והבלי העולם, ומכיר שכל עצמו ורצונו אינו אלא לב אחד לאביו שבשמים. אמנם הנסירה בעצמה היא הדרגתית, וזהו משך הזמן של המגילה, אך המהפך והחזרת פנים בפנים הם מידיים ומהירים. כמו שרואים במגילה שהמהפך נעשה מהר ובבת אחת.

זה היה תכלית כל הנסירה - להביא את ישראל לבחור מחדש, בחפץ לב, בתורה ובדבקות האלוקית. בהכירם מעומק ניסיון חייהם האישי שאין להם דבר אהוב ונחשק יותר מקשר החיים באביהם שבשמים. זה הביא למתן תורה מחודש, מתוך רצון ולא מתוך כפייה.

‘הדכורא’ נותן תורה בשבועות, ‘הנוקבא’ מקבלת תורה בפורים

אגב הדברים ראוי לציין את מה שהגמרא מזכירה בעניין מתן תורה. חז"ל אומרים שבשעת מתן תורה הקב"ה כפה על בני ישראל הר כגיגית, כביכול היו מוכרחים לקבל את התורה. בעומק העניין, אין הכוונה שבאמת הם רצו לומר שאינם רוצים את התורה והקב"ה כפה עליהם, שהלא בפירוש אמרו 'נעשה ונשמע'. אלא, שכוונת הדברים היא, שבאותו הדור, היו ישראל עדיין בבחינת הקטנות, כמו ילד קטן שעדיין לא התפתחה אישיותו והוא נעדר רצון עצמי. ממילא, אף שאמר שהוא רוצה את התורה, אמירה זו לא נבעה ממעמקי אישיותו, ממקום בוגר ובוחר בכל לב, אלא מציינת פשוטה של ילד קטן להוריו. ממילא, נחשב הדבר כביכול כאילו היה הדבר בכפייה. רק לאחר תקופת הנסירה הקשה, בדורו של אחשוורוש, שעם ישראל חוו את ההתרחקות מקיום תורה ומצוות, וכאבו כאב עצום על מצבם הנמוך, והתעוררו, בזכות פעולת מרדכי ואסתר, לשוב לה' מכל מעמקי לבבם, כמו בעלי תשובה המתעוררים בחילא יתיר ובחפץ לב, או אז נחשב הדבר לקבלת התורה מרצון ומחפץ לב, בבחינת פנים בפנים. לאור זאת אפשר לומר, שחג השבועות הוא למעשה חג **מתן** תורה, שבו אכן הקב"ה נתן את התורה, אולם בני ישראל בעצמם ובעומק לבבם עדיין לא קיבלו אותה. לעומת זאת, פורים, הריהו חג **קבלת** התורה, הדור **קבלוה** בימי אחשוורוש. בימי אחשוורוש לא היה מעמד עליון והופעה

שמיימית אדירה, הדכורא היה כביכול בתרדמה, אך הנוקבא, עם ישראל, התעוררו וקבלו את התורה. למעשה, במתן תורה הדכורא השפיע שפע רב, אך הנוקבא עדיין לא הייתה מפותחת לקבלו בכל לבבה. ואילו בפורים, הנוקבא הייתה בכל שיעור קומתה, ערה ומבקשת את התורה, ואילו הדכורא בעצמו היה בתרדמה, במציאות של הסתר ושל טבע, בלי קולות וברקים עליונים.

מלחמה לה' בעמלק - נגד הייאוש מחדבקות והקשר לה' של כל יהודי
 באשר רצוננו לקחת מכאן עניין גדול לעבודת ה' יתברך נציין שיסוד מלחמת קליפת עמלק במעמקי הנפש הוא המלחמה בייאוש הרוצה לטעון שחלילה לאחר שהאדם חוטא אין לו חלק באלוקי ישראל, ח"ו. והנה, בשעה שהאדם נופל בחטא, מזדמן לו יצר הרע העמלקי ומדמה עצמו ל'צדיק', הטוען בפניו - 'אתה, טמא ומגואל בזוהמת החומריות, איבדת את חלקך לעולם הבא, אין לך סיכוי, נשמתך פרחה ממך ונותרת גוף טמא ומנותק'. אלו הן הטענות של עמלק. העמלק הארסי מגיע לאחר מעידה ונפילה ח"ו, והוא מנסה לייאש לגמרי ולאטום את הלב מה' יתברך. עמלק אכן סבור שישראל שחוטאים, שוב אין להם חיבור לה'. אלא, שהוא איננו מכיר את העוצמה הפנימית הגנוזה בעצם קדושת ישראל. זהו כוח התשובה. כוח התשובה הוא עוצמה אדירה של קודש שמתעורר דווקא במחשכים. כך אנו מוצאים בעלי תשובה, שמתוך עומק של חושך ונפילה התעוררו בכל ליבם לה', בתשובה שלמה. הארת התשובה הזו לא באה אליהם מכוח השפעה עליונה, של לימוד תורה. הלא היו שרויים בחושך, בלי ידיעת תורה כלל, ופתאום בערה בהם התשוקה לה'. אין זה אלא מכוח נשמתם הקדושה, מרגלית טהורה שבכל מקום שתהיה תשאר בטהרתה.

התשובה, תשובה מאהבה, היא הרצון העצמי הפנימי של ישראל. זה בא להם בבחירה חופשית לגמרי, בלי כורח ושעבוד. דווקא הנסירה יכלה לעורר בתשובה, כמו מי שלומד מניסיון החיים שלו. כך היא המידה, הרע מבחין את הטוב, ואין האדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם. הכרת הגועל והחידלון הנורא של הריחוק מה' מביא למאיסה עמוקה של כל דבר שלישי, ומעורר חפץ לב עמוק לקדושה וטהרה.

הארת הדכורא - תורה, הארת הנוקבא - תשובה

הארת התשובה היא הקדושה הגנוזה בנוקבא, בעצמות ישראל. התורה היא שפע הבא מלעילא, בחינת הדכורא, ואילו התשובה היא הארה הבאה מתתא, מתוך עצמות נשמת ישראל. התשובה, כמו התפילה, היא בחינת הנוקבא המתעוררת באהבה אל הדכורא, לבקש עת דודים. לכן דוד המלך, בחינת המלכות, הנוקבא, הוא זה שהקים עולה של תשובה. זה סוד מה שכתב האריז"ל, שבזמן תרדמת הדכורא נכנסים 'המוחין', הארות עליונות לעמקי הנוקבא ומאירים בה. כידוע, בחינת 'המוחין', ההארות הללו, הן הארת הבינה, והבינה היא שורש התשובה, בחינת "ולבבו יבין ושב ורפא לו". משמעות הדברים היא, שבשעה שהבינה מאירה בתוך הנוקבא, הרי שבנשמות ישראל לתתא מאירה התשובה, מעומק עמקי הלב.

אם כן, בשעה ששפע הדכורא נעלם, כביכול ישנו מן המצוות, והיינו שעם ישראל חלילה מרפים ידיהם מהתורה והמצוות. הם מוצאים עצמם לבדם, ללא הארה. בתחילה סבורים שהנה, התנתקנו לגמרי מה', חלילה, ופונים אל החומריות. או אז מתעוררת מלחמת המן ומרדכי, עמלק מול בניה של רחל. עמלק טוען שבאמת שעם ישראל מנותקים

לגמרי מהקדושה, והם כמו הגויים ממש. ואילו מרדכי, המכיר את המצב בעולמות העליונים, הוא יודע שבתוך הנוקבא בעצמותה גנוז שפע אלוקות אדיר, שבתוך נשמות ישראל חקוק בנכס צאן ברזל אור אדיר של קודש. הוא יודע, שגם אם היהודי התרחק, וכביכול שפע הדכורא, התורה, אינו מאיר בו, הרי שהשפע של הנוקבא לא נעלם, ובקרבו הוא גנוז. זהו אור התשובה, החקוק בתוך נשמות ישראל כולם, עד שאמרו לנו חכמים, בעלי המבט של מרדכי הצדיק, שאפילו "פושעי ישראל מלאים חרטות", אין אף אחד שבשם ישראל יכונה, שאינו מהרהר תשובה וכואב בעומק עמקי לבבו על מצבו השפל. זהו 'המוחין' במעמקי הנוקבא, זוהי הארת הבינה המאירה לתוך נשמת ישראל, גם אם היא התרחקה מהתורה, ועליה נאמר "כי לא ידח ממנו נידח". ואפילו אם הוא עצמו איננו חושב כך, וטוען שהתייאש לגמרי, וכשכבר אינו מרגיש הרהור תשובה, - בעומק מעמקי הלב אינו כן, כי לעולם לא יוכל לשנות את טבעו, אשר מזרע היהודים הוא, ולא יכול המן-עמלק להפילו לעולם, בבור היאוש, היגון, והנתק המוחלט מקדושת ה'.

זוהי סגולת ההארה של פורים - ביום זה כל אחד ואחד מסוגל להכיר ממעמקי לבבו, ברצון חופשי בלי שום הכרח, שהוא איננו רוצה אלא את הדבקות האלוקית, בה' יתברך ממש. זהו יום של תשובה פנימית, תשובה מאהבה נאמנה, בה מתגלית הפנימיות הקדושה של ישראל. זהו יום של שמחה אדירה, אשר "אין שמחה כהתרת הספקות", ואין ספק מכאיב יותר כמו שאלת "היש ה' בקרבנו אם אין". עמלק, גמטריא 'ספק', מנסה למרר אותנו בטענות שאיננו מחוברים לה' ואיננו רוצים את רצונו חלילה. ואנו ביום זה מכים אותו שוק על ירך, ומודיעים כבר עם ועדה שאין לנו אלא לב אחד לאבינו שבשמים, ולא זו בלבד, אלא שכל ישראל כולם, בכל מקום שהם, בפנים-פנימיותם שוכנת הארה קדושה ועליונה, הארת הנוקבא, וכל ישראל בפנימיותם הם קדושים

וטהורים, ובמעמקי לבבם רוצים אך ורק את רצון ה', ולא דבר אחר כלל, ושורש כל כאבם היא העובדה שאינם מצליחים לגלות את האור האדיר הזה חוצה.

דורנו - נסירה והחזרת פנים בפנים

הרב קוק מלמד אותנו יסוד עמוק מאוד בעניין הבנת הדור שלנו. ב"ה גם בדורנו אנו שבים לארץ ישראל ועומדים לפני הגאולה השלמה והחזרת פנים בפנים במהרה. כמו אותו דור, שעמד לפני החזרת פנים בפנים וחווה נסירה קשה וכואבת. כן הדור שלנו חווה נסירה קשה. לצערנו העמוק, ישנם יהודים שהתרחקו, ובדורות האחרונים הרבה יהודים התרחקו. הרב קוק, ברוח קודשו מעיד, שיסוד ושורש העניין הוא אותו עיקרון, של תהליך נסירה המקדים את החזרת פנים בפנים³⁰. הלא גם בגלות אדום היינו אחור באחור כדברי האריז"ל, ואפילו באופן קשה יותר מגלות בבל. ממילא, על כרחך שצריכה להיות נסירה לפני הגאולה, כדי לאפשר החזרת פנים בפנים. והנה, ב"ה בדור שלנו אנו עדים יותר ויותר להתעוררות לתשובה. ב"ה בדור שלנו הסתיימה הנסירה, כוח הכפירה הולך ומידלדל, ותחתם הולכת ומתגברת תנועה של תשובה, תנועה חזקה, הממשיכה והולכת בדרכם של מרדכי ואסתר, וקוראת בקול גדול "לך כנוס את כל היהודים",

³⁰ וזו לשונו: "האפשרויות לדבר 'גבוהה גבוהה', על דבר שמד, על דבר כפירה, על דבר פירודים מוחלטים, הן תולדותיה של הנסירה, המביאה לידי ההתאחדות הגמורה, הצורית החפשית, "כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך". החזיון מתגלה ביחושה של התורה אל האומה, שהחיבור הטבעי הולך ומתפרד ע"י הנסירה התרדמית, וגמר הנסירה הוא תוכן הבנין, המביא לאחדות משוכללת, ותורה חוזרת ללומדיה, וכל בנין למודי ד' רב שלום בנין". ויסוד דבריו הם דברי האריז"ל על הגאולה השניה, וכידוע, גם הגאולה השלישית צריכה לעבור מצב של נסירה, שכן בגלות אדום היינו אב"א.

להתעורר ולעורר את לבבות כל עם ישראל לשוב אל ה' יתברך, אל אהבת ה' ויראתו, לשוב אל המתיקות של התורה וערכי הקודש. עם ישראל צמא ומייחל, מתשוקק אל הגאולה השלמה, אל התשובה שלמה. ואנו צריכים בכל לבבנו להתפלל ולעורר, לשוב בתשובה ולחזק את לבבות כל בני ישראל, שנזכה במהרה להחזרת פנים בפנים בבניין בית המקדש. יראו עינינו וישמח לבנו!

שת"ית י"ן - סוד הנסירה והאררת הנוקבא על ישראל - תשובה

בפורים יש מצווה לשתות יין, "חייב איניש לביסומי בפוריא עד דלא ידע". האריז"ל מבאר שעניין זה הוא להאיר את 'המוחין' בתוך הנוקבא. רבי צדוק הכהן מלובלין מבאר זאת, בדומה למה שראינו לעיל, וזה תורף דבריו: כידוע, הדעת היא הבחינה המחברת את האדם אל התורה. בלא דעת אי אפשר ללמוד תורה. היין מבצע שתי עניינים בנפש האדם. ראשית כל הוא גורם להסתלקות הדעת. הסתלקות הדעת גורמת לכך שלמעשה האדם ניכנס לבחינת 'נסירה', והיינו למצב בו הוא מתקשה ללמוד תורה בצורה רגילה, כמו בכל יום. אפשר שזה עומק מה שאמרו הפוסקים שהאדם צריך לשתות עד שירדם, והיינו שאותם כוחות נפשו שמחברים אותו עם בחינת 'הדכורא' ירדמו, ואז ממילא יהיה בבחינת נסירה. מציאות זו תאפשר לו להיפתח אל הדבר השני שבסגולת היין, והוא פתיחת הלב, עומק הרצון העצמי שלו, לה' יתברך. 'נכנס יין יצא סוד', ומהו הסוד הגנוז במעמקי ישראל? - שאין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים! היין, שהוא בחינת בינה כידוע, הוא פנימיות הנוקבא, פנימיות ישראל, וכשהוא נכנס לתוך ישראל, והיינו שהנוקבא מוארת באור הפנימיות, אזי שיוצא הסוד האמיתי, שישראל אינם חפצים אלא אל הדבקות המוחלטת בו יתברך, באהבה מעומק הלב.

פורים הוא גילוי הלב של ישראל בעצמותם. המוחין מאירים בנוקבא, ישירות, והיינו שהלב של ישראל מתגלה בטהרתו ובאורו. לא כפייה, אלא "הדור קבלוה", בחפץ לב, בקרב איש ולב עמוק.

יום כיפורים - 'כפורים'

זהו בחינת "פורים - כפורים", שבשני הימים הקדושים הללו מאירה עצם קדושת ישראל, עצמותם הפנימית, שהיא קודש קודשים, וכשהיא מאירה - כל העוונות שנטפים ונמחקים והיו כלא היו. כי הם אינם אלא בחיצוניות, אך הפנימיות - "יפה את רעייתי ומום אין בך". והבדל יש בין פורים ויום הכיפורים. כידוע, ביום הכיפורים ישראל עולים למעלה, כביכול החיצוניות מתמוססת ואנו עוברים לדור במקום בו הפנימיות שלנו מאירה בתוקף עוזה. לכן אנו פורשים מכל ענייני החיצוניות, אכילה ושתיה וכיוצא, ולכן אנו יכולים להיכנס לקודש הקודשים, למקום שהוא רק בפנימיות בטהרתה, ללא התלבשות בחיצוניות. בשונה מיום הכיפורים, בפורים - החיצוניות בולטת, דווקא בתוך העולם הזה עצמו, בחינת הסתר בתוך הסתר, דווקא שם הפנימיות מאירה בכל עוז. בפורים הפנימיות יורדת אל החיצוניות ומאירה אותה בתוקף אורה. לכן דווקא יש מצווה לאכול ולשתות, דווקא המצוות הן מצוות בחיצוניות - בין אדם לחברו, משלוח מנות ומתנות לאביונים. לא התעלות לשמים העליונים, אלא חיים כאן בעולם הזה. אלא שבסגולת היום הקדוש הזה, אין אלו חיים חיצוניים רגילים, אלא נחשפת בהם המשמעות האמיתית של חיי ישראל, הפנימיות הנעלמת מאירה את החיצוניות המלבישה אותה, והופכת את החיצוניות לכותנות אור, תחת היותם כותנות עור.

לכן נהגו ישראל להתחפש בפורים ולעטות מסכות. דבר זה מבטא את ההכרה שגם אם במשך החיים חלילה האדם מתנהג שלא בנאמנות לנשמתו, זה לא נובע באמת ממעמקי לבבו, אלא רק לבוש חיצוני, בגדים צואים, זר וניכר, שאינו הולם את העצמיות. הנפילות אינם אלא מסכה, תחפושת²⁰, ולא בגדי אמת, בגדי כהונה הראויים להלביש את מיש שמזרע ישראל יכונה ונשמה אלוקית לו.

כך אנו מוצאים, הן בפורים והן ביום הכיפורים אנו מתמלאים בתשובה מעומקא דליבא. זוהי פנימיותם של ישראל, בחינת בינה, תשובה. אלא שביום הכיפורים תשובה זו באה בבית הכנסת, כשאנו דומים למלאכים, ואילו בפורים היא נעשית סביב שולחן, בסעודה מאכל ומשתה. בתוך עומק האכילה והשתיה, מתנוצצת תשובה עמוקה לה', כיסופים אדירים למלכו של עולם, להדר קבלוה בימי אחשוורוש. סוד ההבדל בין פורים ליום הכיפורים נעוץ בעובדה שביום הכיפורים המלכות, בחינת ישראל, עולה אל שורשה העליון, בחינת בינה. ואילו ביום פורים להיפך - הבינה, בחינת הפנימיות הנעלמת, היא יורדת את המלכות ומאירה אותה. וזה סוד שתיית היין, להאיר את הארת הבינה בתוך עצמיות הנפש, ולגלות את אור התשובה.

²⁰ תחפושת כשמה, מלשון חיפוש. לפעמים אדם לובש בגדים צואים, מתנהג שלא כשורה, וצריך הוא לדעת - הוא איננו מרוצה ממצבו. הוא מחפש. ותוך כדי החיפושים נפל בבור. ומצוה רבה לעזור לו, "הקם תקים עמו!"